

V A I R A S

LITERATŪROS, DAILĒS, MOKSLO, VISUOMENĒS IR POLIĪKOS LAIKRAŠTIS

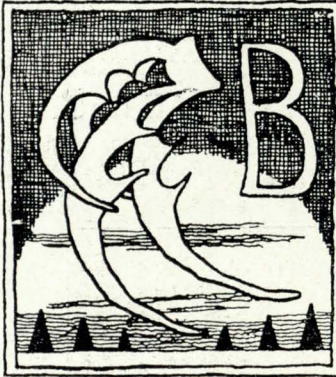
P. RIMŠA.

MOKYKLA.
J. Bulhako fot.

Kun. Juozas Tumas.

DEŠIMTIES METŲ SUKAKTIS.

(Mintaujos Lietuvos Šelpimosi Draugijos paskaita balandžio 19 d.)

alandžio mėnesio 24 d. 1904 metais Lietuvos generalgubern., kunigaikštis Sviatopolk-Mirskis, paskelbė, jogei, pagaliaus, esą patenkinti lietuvių reikalavimai: sugrąžintos jiems ilgus amžius vartotos ir pamėgtos lotyniškai - lietuviškos raidės. Tai buvo didelė šventė lietuviams.

Dar nežinojome, kaip plačiai tesėsime pasinaudoti ta laisve. Tečiau jutome, jog ta diena bus mūsų istorijoje epochos diena; tokia žymi ir griežta mūsų visuomenės gyvenimo atmaina, kokios nerandame visoje Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos istorijoje per visus ilgus jos amžius. Tą dieną atvirai ir liuosai įžengėme į visai naują, į praeitąsias nebe panašią gyvenimo sritį; pradėjome savotiškos tautinės kultūros darbą, kuris vienas nūnai teskiria mums prideramą vietą eilėje kitų, jau anksčiau susipratusių Europos tautų.

Kas jautė ir suprato prasidėjusią naują gadynę, šaukė visuomenę 24 balandžio mėnesio d. pasidaryti Lietuvos Tautos Šventę, švenčiamą kas metai linksmi ir naudingai. Reakcija, atšaldžiusi visuomenės ūpą ir žymiai apstabdžiusi jos veiklumą, vis dar neleidžia mums įvykinti to sumanymo. Nežinau ir pranašauti neimuos, ar bent kuomet tai įvyks, mums taip labai susiskaldžiusi į įvairių - įvairiausių krypsnių partijų-partijėles: bemaitydami vien tik savo pačių neklaidingumą, o kitų vien nedovanojamas paklaidas, mes nebematome bendrųjų tautos reikalų.

Nesantarvę mūsų tarpe jau iš-pat pradžių galėjai pasergėti. Kada vieni, susilaukę lietuvių spaudos "laisvės" (oi, kaip toli esame nuo raidžių laisvės iki tikros spaudos laisvės!), netilpo kailyje iš džiaugsmo ir norėjo išbučiuoti visus, kas tik pakliuvo; kiti laikėsi šalta, žiūrėjo sarkastingai. Vieni pilnai buvo patenkinti patys savimi, kad tokio dideliu troškimu tautinės, savos spaudos troško ir, tokio įnirtimu jos ieškodami, "laimėjo": dėkojo lietuviams patrijotams-veikėjams, kad dirbo ir auką nesigailėjo; dėkojo ir vyriausybei, kad ji sveika sutrumpino tą vargą. Kiti netesėjo taip veikiai užmiršti per 40 metų kentėtų vargų ir paklotų auką.

— Jus sakote: tai mūsų laimėjimas? Klystate: tai vyriausybės laimėjimas. Ji atsuko garo katilo kranaitį — katilas nusišnypš ir atšals... Būtų geriau buvę, kad dar bent dešimtį metų būtų mus pavarginę...

Šiandieną, sukakus anai dešimčiai metų, mes drąsiai galime pasakyti, nes jau aiškiai matome, apčiumpamai jaučiame, jog anųjų kairiųjų lietuvių gerokai, nors nepilnai, klysta. Laisvėje, tegu sau vien jos šešėlyje, atvirai darbuodamies, per dešimtį metų mes padarėme šimtą kartų daugiau darbo, neg būtume padarę nelaisvėje paslapčiomis.

Tiems mūsų darbams suskaičiuoti ir apsverti dar ne nūnai laikas. Ir ne trumpos paskaitos tai dalykas. Šiandie mes tepasistengkime suprasti patį spaudos atgavimo momentą.

Kiekvienai žmonių kartai Apvaizdą teikia ypatingų laimėjimų ir nelaimių. Taip - pat kiekvienam tautų amžiui. Vienais amžiais tauta juoba savo tėvynę didina, nuo priešininkų ginasi, kitais — juoba lobsta; dar kitais — juoba dvasią brendina, laisvės ieško, mokslus auklėja.

Veizdėkime, kaip ir lietuvių tauta gausiai mokėjo doklę amžių dvasiai.

Lietuvių giminės (o būta jų nemaža) atsirado ir tūkstančius metų valdė vieną gražiausių ir patogiausių Europos kampų — didelį-didelį žemės plotą prie Baltijos Jūros, išgražintą kalneliais, išgembėtą vandeningomis Nemuno, Dauguvos, Šventosios, Nevėžio, Ventos, Jūros, Minijos ir daugybės kitų upėmis. Tai turtingas, net perturtingas nuošalys derlia žeme, nepalytėtomis giriomis. Lietuvių giminės buvo pertekusios duonos, mėsos ir žuvies; dengės liniais, vilnomis ir brangiais kailiais. Ilgą laiką tad visai nepasigedo Europos ir jos monų. Nebent pasiilgo šilko skaros, aukso žiedo, plieno kardo kieto ar šiaip jau paprasto metalo, kurio stigo Tada būriai drąsios, su stumbrais, taurais, lušiais ir lokiais išaugusios jaunuomenės ėjo į tolimą šalį, siekė Suomijų uolų, kalnų, Uralo ir Karpatų. Iš ten ėmė medžiagos, mokėdami už tai senąbinės savo kultūros turtais. Paklausk apie tai suomių tautas — korelus, mardvus ir kt.

Virto amžiai. Pareikalavo, kad dėtumes į draugijas. Gi ir susidėjome. Išpradžių į daugelį, su atskirais savo vyresniaisiais — aiškiaisiais kunigais; paskui į vieną didžiulę, su vienu didžiuoju kunigaikščiu. Ir jau plieno ginklu ėjome senai pažįstamais mums takais Pskovo, Naugardo, Korelijos, Maskvos, Kijevo, Galicijos ir Lenkijos linkui. Ėmėme iš visų žemes, bet už tai nešėme joms, rimties, pakentimo visų tautų ir tikėjimų, visuomenės laisvės ir grynėme nuo Azijos barbarų — totorių.

Čia, kaip ir pirmiau, gangreit daugiau mes duodavome, neg imdavome.

Bet to būta parmaža. Vakarų skernagai, plėšrieji veidmainiai kryževiviai, kryžiaus ir vienuolių vardo mindžiotojai, išigėdė mūsų tėvynės. Prūsų

ir Latvių jiems negana buvo. Nagus užriete, kibo į pačią širdį milžinu tapusios mūsų tėvynės. Gynėmės. Drąsiai stojome, gangreit prieš visą Europą. Guldėme tūkstančius savo vyrų, bet ir tūkstančius geriausių visoje Europoje kareivių. Per tris šimtus metų mirkėme savo tėvynę kraujuje, bet nebeatidavėme nė vienos pėdos žemės, nė savo laisvės. Mumyse būta tiesiog neišsiamiamo kūno ir sielos vieko. Lietuva buvo — Samsonas. Lietuvos pageidavo, bet atviroje kovoje ginklu negavo.

Matė tai kito šono kaimynai, lenkai. Nebemėgino ant mūsų savo ginklų galybės, verstinai mus į save nevertė, bet ėmė derėtis, lygties, sandoros su Lietuva ieškoti. Užspendė aplink ją klastų tinklą, ėmė sukti, apgaudinėti, apvaginėti. Pagaliaus Samsonui pristatė Dalilę, gudrią moteriškę, nakties gegutę. Ir lietuvis, plienan užgrūdytas karuose, liuosas, kaip jo miškų stumbras, drąsus ir narsus, it lušys, — minkštėja, apreiškia Dalilei savo silpnybes, o ta ir nukerpa jo galybės plaukus. Bevioki galinčių paskui liepia surišti ir atiduoti didikams vergautų, jų girnų suktų.

Klastomis pavergtame lietuvių kūne bepali-ko viena nepavergta, ypatingai jautriai-griaudinga siela. Sukė lietuvis svetimas girtas; neturėjo laiko dairyties aplinkui. Bematė vieną savo vidų, vieną savo sielą ir išitraukė į ją, kaip sližys į savo kiautą, ir kiūtėjo, kiūtėjo, maža "Europai" be-duodamas, bet dar mažiau ir tegaudamas. O siela vis delto augo, kad ir kiaute, kol pasidarė jai siaura, kol pratrūško jos gyvybės spinduliai raštu į pasaulį.

Samsonas ėmė atgauti savo vieką. Gal būtų griebęs pakratyti valstybės stulpus; bet tie stulpai tuo tarpu ir savaimė sugriuvo. Ir Lietuva su lietuviomis, kaip aukso obuolys, pateko trečiajam kaimynui — rusui, kurs mūsų senai jau troško.

Naujose aplinkybėse lietuvių siela drąsiau iškišo galvą iš savo kiauto, dar angščiau buvo jai ten pasidarę. Jo dvasia, it suspaustas garas, ėmė kiloti voką ir sproginėti Poškais, Daukantais, Valančiais ir ištisu sietynu jų vienalaikių. Kaip gražiai mokėjo doklę pirmiesiems amžiams, taip gražiai buvo lietuvis pradėjęs mokėti ir devynioliktajam; nebe krauju, ginklu, tik mažai kam težinomos

kultūros turtu. Ėmė virsti vienu Europos elementu, kuriam bereikia užsitaisyti mokslo elektra ir imti spindėti tautine šviesa-literatūra. Ir...

Nutiko baisiai. Netikę politikai Lietuvos generalgubernatoriai: Muravjovas ir Kaufmanas, ministrai: Miliutinas ir Valujevas, nelemtas mokslavyris svajotojas Hilferdingas, pataikūnas Mikuckis ir kiti tokie per dvejus metus būrė (nuo 1864-66 m.), kol nusukė mums lotyniškausias raides, didenei slavėnų naudai... Idant aiškiau būtų, koks tai

sunkus buvo lietuviams smūgis, aš tyčia nušviečiau, nors žaibo greitumu, Lietuvių Didžiosios kunigaikštijos istorijos etapus. Matėte, kad veik visuomet ir visi į mus savo rankas tiesė. Bet kai vieną sykį mes ištiesėme rankas į Europos kultūrą, kai jos pagalba pamėginome savąją bren-dinti, kai pasakėme: daviau ir duosiu, idant ir man duotumėte, — pastatė mums tarpšienį... Pa liko mums laisvė nuo verguvės, nuo pareigos vien kūnu darbuoties; sužadino mūsų mintis, sielos apetitus — ir padarė mus pasakos Tantalais.

Įmerktas iki kaklo, Tantalas buvo kankinamas troškuliu. Ligi tik jis lenkėsi pavilgyti savo narsų, — vanduo slinko žemyn; bet jam išsitiesiant, vandens vėl buvo iki kaklo.

Laikai, kada kraują šluostėmės nuo priešinių kalavijo, net kada verguvės kraują ir pra-

kaitą braukėme nebe nuo kalavijo ir nebe nuo priešinių, tik nuo išdidusių saviškių botago, — mums pakenčiamiesni buvo už juodai-tamsią nepatenkintą laisvę. Kai į mus siekė, mums bent sielos nedraskė.

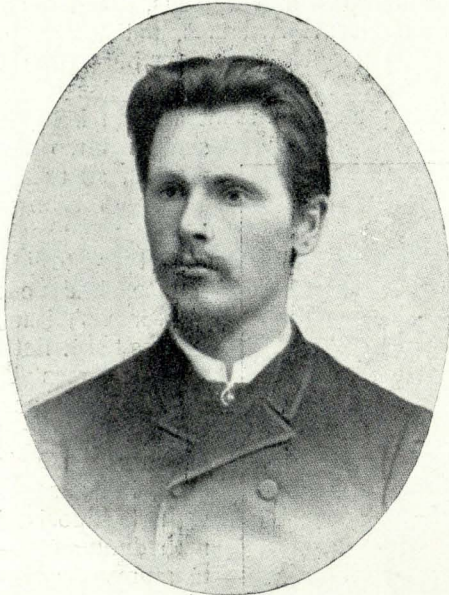
Tautinės mūsų literatūros šviesa pavirto klaidžiojančiais nakties žiburėliais. Pamatysi, ateina iš užsienių nedrąsus kontrafakcijos šviesulėlis. Bliks-bliks — ir užgeso ar tolyn pašoko. Menki jie buvo, tie patamsių keliautojai į mūsų kraštą, tie mūsų literatūros dalykėliai. Ne tiek jie šildė ir švietė, kiek žavėjo ir masino, siūlydami daugiau, neg tesėjo ištikro duoti. Ištroškę savo šviesos, savo žodžio, išsvajoję eidavome tykotų ir gaudytų tų klajūnų. Bet...

Ėjo ir kiti tykotų ir gaudytų. Pamatę jie kėlė savo skvernais smarkų vėją; šaukė: Aštiš, išnyk! — ar tiesiog užvoždami gesė. Ir jų uolumas vis augo, bet drauge ir lygiai augo mūsų troškimai ir ieško-

Inž. P. Vileišis.

jimai. Ir ėmė tų šviesulėlių rasties, it giedrią tamsią naktį birželio mėnesy blizgančių šv. Jono vabalėlių. Rink jų šimtus, dar šimtai liks ir drąsiai švies. Lietuvių kontrafakcijos veiksmai ir veikalai tapo

V. Kudirka.

panašūs į užsidegusį ir sprogsų benzina: dega daugelyje vietų ir juo skaisčiau, juo didesnį vėją kelia, juo daugiau vietų, juo vandeniu teškia.

Įsisvyravo Lietuvos patrijotai, inteligentija ir pusinteligentija. Pridygo slaptų draugijų, pasipylė aukų, pridygo Prūsiose visokeriopo krypsnio laikraščių. Šalia idėjos žmonių, rašytojų, priviso, it kerpių, gešeftininkų-kontrabandininkų. Ir ėmė eiti gerai sutvarkytas darbas parūpinimo spaudinių užgintomis, bet lietuviams meilėmis raidėmis, ir apdalinėjimas jais skaitančios visuomenės iki tolimiausių užkampių.

Paprastu ramiu arba reakcijos apramdytu laiku mes nebeatspėjame savyje tos senobinės energijos, patvarumo ir pasišventimo, kokių lietuviai rodė per anuos nesibaigusius kruvinus žygius už mielą tėvynę ir savo laisvę. Bet jų tebesama mumyse gero ištekliaus; jie kondensuojasi, kol tikrai didis reikalas neišvadys jų pasirodyti. Miela čia pripažinti, kad lietuvių dvasia — ne bengalinė ugnis, kuri graži, bet šnypščia ir smardina; tik benzinai, kurs padegtas sproginėja — šviečia, automobilį veža, ar aeroplaną stuma.

Buvo tad dirbamas didelis darbas ir jis pusėtinai sekėsi: didžiumos spaudinių pasienių sargai netesėjo pagauti — jie pasiekdavo tuos, kuriems buvo skiriami, ir keldavo jų dvasią. Tik tai gi — keldavo. Organinio, pamatinio darbo, be kurstymo, tokiose aplinkybėse negalima buvo birbti. Visas tas ano laiko darbas patiems dirbėjams rodėsi, it prisiruošimas į tikrą, gyvą naudingą darbą laisvėje, spaudą laimėjus. Darbininkai nebuvo patenkinti savo darbu. Jie laukė, kits melzdamasis, apžadus da-

rydamas ir juos pildydamas, kits keikdamas ir ginclą galždamas; kits verkdamas, kits svajodamas iki pačių haliucinacijų, telepatijos, suggestijonavimo ištolo.

Sapnuoju vieną sykį. Darganotą dieną į menką mano klebonijėlę nakvotų užsuko patsai Imperatorius su savo šeimyna. Ry tą išleizdamas, apskabinau jį pusiau, it Jokūbas angelą, ir tokiuo pagavimo balsu ėmiau jį melsti, kad pagaliaus leistų mums spauzdinti savo raštus; taip stačiai pasakiau: Nepaleisiu, kol nepasirašysi! — jog jis meilingai nustebo ir taręs: — Vot čudak. — pasirašė. Tai buvo priešaušris 24 d. balandžio.

Sirgome. O mūsų ligą didino neapsakomas navivumas. Dieve, šaukėme, rankas laužydami: jei tokių persekiojimų laikais tiek daug padirbame; jei raštus rašome, duris užsišovę, žvakę užsidegę tuojau sudeginti raštui, ligi tik kas krepštelės; jei kišenėje nešiojama redakcija išsipūčia perijodiniais leidiniais, — tai kokių kalnų nuverstume, kokių slėnių pripiltume laisvėje, drąsumoje, atvirai tardamiesi, viešai bendraudami, visą rašomųjų straipsnių medžiagą, rašliavą ir spauzdinius drąsiai pasikloję ant stalų ar susistatę stiklo indaujose, kad visi matytų: ir policija, ir žandarai, o mes tik didžiuotumes: Na, žiūrėkite sveiki, nebepaimsite jų!

Moškovas, "Novoje Vremia" korespondentas, tą lietuvių dvasią yra aiškiai pastebėjęs, tą jų nervų intempimą juste-pajutęs. Ninėtojo laikraščio № 9397 jis rašė: "Šitos trokštamos reformos lietuvių laukia, kaip žydai mesijo; tiki, jog ji nebetoli, ir pirmas klausimas, kuriuo kits kitą sutinka: ar ko negirdėjai apie raides?"

Prof. E. Volteris.

Toks didelis lietuvių spaudos laisvės troškimas bergždžias palikti negalėjo, — bergždžias be vaisių. Sakoma, jog ko žmogus išgeidžias, tai ir gaus.

Tad šalia kontrafakcijos, užgintų knygų parūpinimo, ėjo kitas, lygiai didelis darbas — pakreipimas Rusijos visuomenės protų ir jos vyriausybės valios reformos linkui. Mūsų inteligentai ingiavo užtarimą redaktorių: "St.-Peterburgskija Viedomosti", tuomet labai skaitomo laikraščio *Espero Uchtomskio*, "Živaja Starina" — akademiko Lamanskio ir kt., kvietėsi į save kitų populiarių laikraščių korespondentus: "Novoje Vremia" — Moškova, "Birževije Viedomosti" — Lialina ir kt., dėjo straipsnius į "Pravo" (Spolitov) ir kur tik pakliuvo.

Parodymui, jog lotyniškai-lietuviškų raidžių reikalavimas yra vox populi — visų žmonių balsas, o ne sauželės svajotojų, ėjo į liaudį prašymų rašytojai ir parašų rinkėjai. Nemažas plotas Žemaičių ir mano globai buvo pavestas. Prašymai upe plaukė į visas įstaigas, į generalgubernatorijas, ministerijas, į patį Jo Didenybę. Į vyriausybės didikus landžiojo mūsų didikai, kunigaikštis Mykolas Oginskis, gr. Tiškevičius; į Imperatorių vyskupas M. Paliulionas, rodos, ir vysk. Baronauskis; į Lietuvos generalgubernatoriją — kun. Ambraževičius, P. Matulionis; į ministerijų ponus — profesoriai: Muculevičius, Būčys ir d. k.

Mokslo vyrai, lietuvių kalbos mėgėjai ir jos garbintojai, visuomet buvo mūsų pusėje, pradėdant nuo Kazaniaus universiteto ir Mokslų Akademijos, jau 1880 m. gavusių Caro leidimą lotyniškais raidėmis spauzdinti lietuvių mokslo raštus, ir iki dabartinių Lamanskio, Šachmatovo, Fortunatovo, Maikovo, Aksakovo. Jie tai atvirai parėmė 1895 m. A. Smilgos vardu paduotą Pirmajam rusų spaudos veikėjų suvažiavimui sumanytą, kad valdžia panaikintų mūsų raidžių užgrėsimą.

G. Lansbergis.

Paskui pasipylė ir kiti, tikrai, nesugriaunamo turinio pranešimai ministerijoms, kad pabaigtų tą niekam nenaudingą, o visiems jau iki gyvo kaulo ingrisusį karą — dėl raidžiapalaikių. Tad Kauno gu-

bernatoriaus kamergerio Rogovičiaus ir Suvalkų gubernatoriaus; Lietuvos generalgubernatoriaus Trockio ir Lenkijos — kunigaikščio Imeretinskio; Mokslo globėjų Vilniaus — Sergijevskio; Varšuvos —

Kun. J. Ambrozevičius.

Ligino;*) Varšuvos teismo rūmų prokuroro Turau, Suvalkų liaudies mokyklų direktoriaus Nenadkevičiaus; lingvistų: vysk. Baronauskio ir prof. Jauniaus; Baltromaičio darbai Geografų Draugijoje; kitų — statistikos komitetuose. Savo nuomonę duoti turėjo net ober-prokūroras Šv. Sinodo, Finansų ministeris ir vyriausiojo štabo viršininkas.

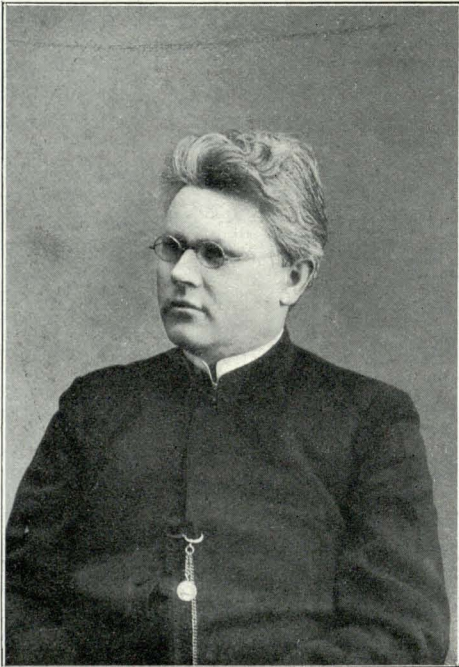
Pagaliaus ir Osobyj Otdiel Učonago Komiteta M. N. P. — Vidaus ministerijos vardu garsusis pranešimas 4 d. gr. mėn. 1898 m., suvedęs į vieną krūvą visą beveik to klausimo medžiagą (žr. "T. Sargo" priedą prie № 1, 1899 m., 28 pusės).

"Po 35 metų neatleistino bandymo, mes randame rezultatų tiesiai priešingų ir Rusijai visai nepageidaujamų. (Čia išskaityta jų bent kelios dešimtys). Bet kad ne tas abėcėlės klausimas, lietuvių tauta būtų pati ramioji Visoje Rusijoje". Sako tasai pranešimas.

Dideliu rūpesniu, intemptu darbu, puldinėjimu griežtai į visas puses lietuvių veikėjai, pagaliaus, kaip reikiant intikino vyriausybę, jog nebeapsieis, neleidusi mums savo raidžių vartoti. Ji ir pati tai matė ir žinojo. Vilniaus Cenzūros Komitetui, kur atsidurdavo visi pakeliui is užsienio atiminėjami lietuvių spauzdiniai, nusibodo jie deginti; be to ir raiškos ėmė lėpti, matant, jog vistiek visų neišgaudys, Lietuvos generalgubernatorija prisipažino radusis beviokė kovoti su lietuvių kontrafakcija, kaipo gyvu visos tautos reikalu, ir tai patvirtino skaitmenimis. Paliko teoretinė klausimo dalis, kokiu būdu pa-

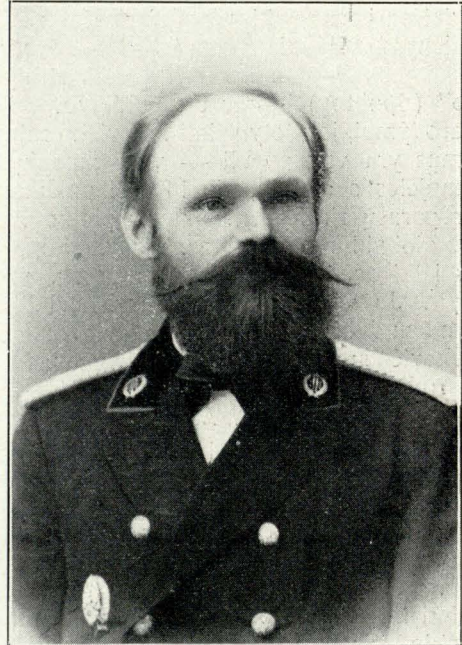
*) Dar pirmiau buvo rašyta Varšuvos mok. globėjo Vittės ir g. gub. Gurkos.

doriaus būtų atsitraukti, nepažeminus vyriausybės, kuri per 40 metų veltui kovojo, nieko nelaimėjo; kaip čia padarius, kad lietuviai nesididžiuotų laimėję ir nesityčiotų. Iš to sunkaus padėjimo padėjo vyriausybei išbristi trys vyrai.

Kun. J. Tumas.

džiai neturį privalomos galios. Be to, ir cirkuliare tekalbama apie vyriausybės leidinius, o ne apie šiaip jau spauzdinius. Nuo to, girdi, kaip dabar A. Maciejauskiio byloje senatas nuspręs, pareis reikalas trijų milijonų tautos, kuriai draudžiama net mel-

P. Matulionis.

Nors visaip saugojo, kad nėvienas lietuviškas lapelis nebūtų Rusijoje išspauzdintas lotyniškais raidėmis, vis dėlto netesėjo pilnai apsiginti. Nemint Mokslų akademijos spauzdinių, Vilniaus gub. dvarininkas Donatas Malinauskis Vilniuje išspauzdino garsų savo "Pranešimą" apie kovą su vyskupijos valdžia dėl šv. Mykolo bažnytelės, kurios lietuviams niekaip nenorėjo atiduoti. Po tuo pranešimu cenzūros parašas 2 d. rugpiučio m. 1900 m. № 756. Faktas įvyko, o kaip už tai cenzūra atsakė, tlek to: sako cenzoris buvęs paleistas.

Antrą bandymą padarė inžinieris-technologas A. Maciejauskis, atmušęs Lietuvos žemėlapių lietuviškais parašais. 26 d. lapkričio m. 1902 m. Vyriausios spaudos dalykų valdybos viršininkas, kunigaikštis N. Šachovskoj'us, paliepė jį konfiskuoti. Maciejauskis dėl savo nuostolių pasiskundė senatui, jog cenzūra, užgindama spauzdinti lietuviškus leidinius lotyniškais raidėmis, ramiasi niekur nepaskelbtu Vidaus dalykų ministerio cirkuliaru 13 d. rugsėjo m. 1865 m. № 161, nors nei cenzūros įstatatai, nei ministerių įstaiga neduoda vidaus dalykų ministeriui teisės savo galia drausti bent kurio alfabeto, jau vartojamo literatūroje. Miliutiną tvirtino, jog taip buvę Caro žodžiais įsakytą švietimo ministeriui. Bet ir Augščiausieji įsakymai, kad turėtų galią, turi būti ne žodžiais, tik raštu paskelbti. Todėl Maciejauskiio advokatas A. Kaminka tvirtino, jog nei anasai Valujevo cirkuliaras, nei Caro žo-

sties iš tokių maldų knygų, iš kurių per tiek amžių meldėsi jų senoliai. Senatas Maciejauskiui pritarė, nuostolius jam gražino ir lietuvių spaudą draudžiančius įstatus tuo pačiu pripažino nesantais.

Dar buvo likę daugybė nesutaikinamų juridinių smulkmenų. Jos išsemiamai išgvildytos a. a. studento Povelio Višinskio byloje. 1900 m. jis paliepė Joniškiio miestelyje Kauno gub. išlipdyti afišas, pranešančias, jog 23 d. liepos m. Mintaujoje artistai-mėgėjai vaidys komediją: "Velnius spąstuose". Afišą spauzdinti buvo leidęs Mintaujos policmeisteris. Bet kad tai buvo spauzdinta Rusijoje užgintomis raidėmis, tai, policijai apskundus, taikos teisėjas Višinskį pabaudė 3 rb. Dėl tų niekų byla buvo tyčia varoma trejus metus per visokias instancijas, kol senate buvo išspainioti visi kybiai tarp Aaugščiausiojo paliepimo dėl lotyniškai-lenkiškų raidžių ir lotyniškai-lietuviškų, dabar vartojamų. Višinskis bylą savo ir Lietuvos naudai laimėjo 13 d. geg. m. 1903 m.

Už nepilnų metų ir spauda mums sugrįžo.

Viršum paminėti pirmeiviai ne visiškai klydo. Didžiausi mūsų darbininkai-pasišventėliai, ligi tik išgirdo spaudos laisvę, paliovė dirbę ir laikraščius užsieniuose leidę. Kai-kuriuos dėl visoko dar kuri-

ne-kuri laiką varė, bet ir tai kelius sykius sumažintus.

— Dyko galo! Kam bereikia?

Bet tasai apsileidimas ir atšalimas nebuvo ilgam Veikiai pasirodė refleksijų, veikėjai atsigodo. Nejaugi, tarė, jau visa laimėjome? Ak ištikrųjų tik dvasios kalėjimo duris prasidarėme; ak tik dvelkte dvelkė maloni laisvelė. Daugiau dar nieko. Dabar išėikime pro anas, jau atviras duris ant vieš-

Povilas Višinskis.

kelių ir, sustoję kryžkelėse, pagalvokime, kuriuo mums eiti ir ar visiems kartu? Et respice finem: pamėginkime atspėti kur nueisime ir ką laimėsime. Dabar teprasideda tikrasis pamatinis organizacijos darbas...

Kaip nelaisvė žmogų pažemina ir menkadūšiu padaro, taip laisvė žmogų augštyn pakelia, pašlovina ir inkvepia supratimo tiesioginių ir antrinių piliečių. Veikiai visi ėmė drąsinties, raginties į pilną, naują tautos kultūros darbą. Plačia upe pasiptylė visuomenės aukų. Nepraėjo nė metų, jau susidarė bent kelios redakcijos naujų laikraščių. "Vilniaus Žinios" jau 2 d. gruodžio paleido rimtą sa-

vo pasiskelbimą. Nepraėjo nė keleto metų, ir jau trėjome net per daug laikraščių, kurie veikiai pakreipė mūsų sodiečių valią į naują ūkininkavimo būdą vienasėdžiais, pakurstė į kooperaciją, sutelkė

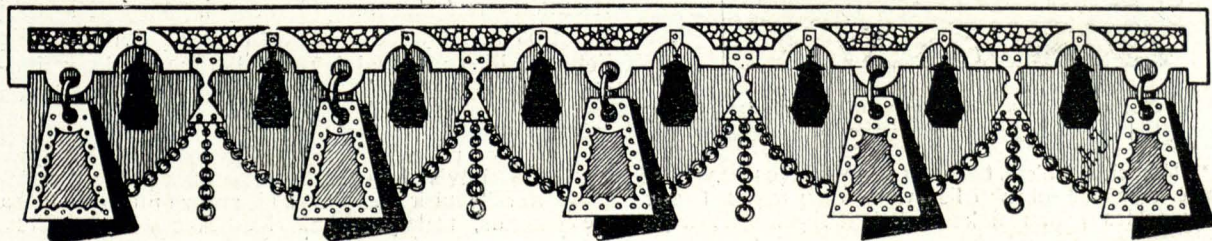

Donatas Malinauskis.

į dideles Mokslo, Dailės, Švietimo ir Blaiybės draugijas. Suskubo laikraščiai net mus išskirstyti partijomis ir užleisti vienus ant kitų. Sakykite tad patys, visa tai matydami, ar gi būtume tiek daug darbo padirbę per dešimtį metų spaudos nelaisvėje? Ne, nebūtume

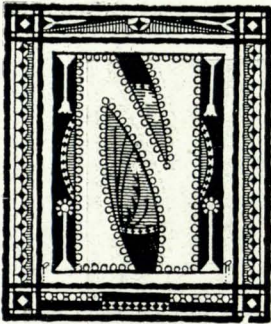
Tad tebūnie garbė tam mūsų šviesuolių darbininkų sietynui, kurių darbo šiandieną, anot vieno didžiųjų veikėjų, Maironies, suprasti veik nebegalima.

"Jei po amžių kada skaudus pančiai nukris, Ir vaikams užtekės nusiblaivęs dangus, Mūsų kovos ir kančios, be ryto naktis *Jiems nebesuprantamos bus*".

P. M.

LIETUVIŲ SPAUDOS ISTORIJAI.

ėra abejinga, kad lenkmečiai, tariant lenkų maištai davė progos užgrėsti lietuviams rašta. Muvravjovas slapta-me laiške balandžio 7 d. 1864 m. (№ 35) rašė Miliutinui, kad 19 vasario 1864 m. įstatai (šiaurivakarių Kraštui) esą išversti lietuvių kalbon rusų raidėmis, ir kalbino Miliutiną, kad pavestų Mikuckiui ištaisyti tą vertimą jo nustatytąja rašyba*). To laiško priede Muravjovas gyrėsi įsakęs Vilniaus Cenzūros Komitetui, kad *"Žemaičių elementoriai valstiečiams būtų spauzdinami rusų raidėmis"*. Netrukus po to jis telegrama pasišaukė į save Mikuckį. Ko norėta padaryti lietuviams? Slaptu laišku, rašytu kovo 31 d. 1864 m. (№ 62), Miliutinas drąsino Muravjovą, kad jo sumanymas leisti įstatus 19 vasario lietuvių kalba *"bus pats svarbusis ir tikrasis priemonis jiems (t. y. lietuviams) vaduoti iš lenkų tautos moralinio jungo, taip senai slėgusio lietuvius"*. Daugiau jis rašė (balandžio 15 d. 1864 m., laiško № 162), atsakydamas Muravjovui, kad *"vykinus tą sumanyką, bus tikrai laimėta: rusiškosios raidės pribaišs tai kas buvo pradėta Rusijos kardo"*.

Charuzinas, buvusias Vilniaus generalgubernatorijos kancelerijos viršininkas.

*) Mikuckis lenkas, tarnavęs prie Varšavos knygyno, sumanė ir pasiūlė inbrukti lietuviams rusų raides. Pasak jo, tos raides geriau tinkančios lietuvių kalbai, negu lotyniškosios.

Iš to aišku, jog rusų vyriausybei rūpėjo: 1) atitraukti lietuvius nuo lenkų ir 2) patraukti juos

Kun. Sviatopolk-Mirskis, buvęs Vilniaus generalgubernatorius.

į rusus. Ir rados Lietuvoje nemaža samdinių, pasirengusių uoliai pildyti nevykusio sumanymo. Nors vyriausybė nesigailėjo išdo, nors lietuviai buvo smarkiai kamuojami, tečiau 1864 m. politikams *) nesiklojo: nepavyko pasiekti nei pirmojo, nei antrąjo tikslo. Pavyko jiems pasiekti visai kita, ko labai bijojo šviesieji rusai: generalgubernatorius Potapovas, akademikas VI Lomanskis, Kauno gubernatorius Suchodolskis, paskiau kunigaikštis Sviatopolk-Mirskis ir jo padėjėjas Charuzinas ir mažuma kitų. Tai "kita" buvo inkvėpimas lietuviams baimės ir neapykantos viso, kas daroma rusų vyriausybės Lietuvoje. Ne gana to: Muravjovo politika išdildė lietuvių valstiečių širdyse padėkos jausmą Carui Aleksandrui II-jam, kad panaikino baudžiamą ir žemės jiems paskyrė.

Kyla klausimas: kas suturėjo lietuvius nuo nutautimo per ištisus 40 metų ir kas jiems padėjo iškentėti nesuskaitomų kančių ir žingtelėti tokį kultūros laipsnį, kad gudai, sulenkėję bei sugudėję lietuviiai liko užpakalyje? Tai lietuvių kalbos dvasia ir jos tvirtybė. Tiek pati tauta-liaudis, tiek jos

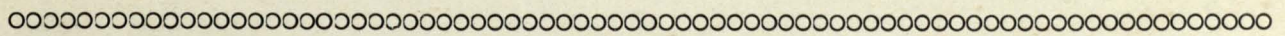
*) Į juos priderėjo Vilniaus Centralinio Archyvo prižiūrėtojas latvis Jokūbas Sprogis, kurs padėjo kuratoriams Korrilovui ir Siergijevskui spauzrinti rusų kalba elementorius, maldų knygas, kantičkas ir kitus raštus. Jis, būdamas Kuršo valstietis, diujėjosi min žinovu.

inteligentija, išsimėčiusi po visą pasaulį: Peterburge, Maskvoje, Varšavoje, Krokavoje, Prūsuoose, Amerikoje, auklėta rusų, lenkų, anglų vokiečių mokyklose, - ta inteligentija betgi atsiturėjo, kol laikėsi savo kalbos. Atbulai, lietuviai nutautėliai skurdo ir nyko svetimose jūre. Tik prisirišimas į savo kalbą išgelbėjo lietuvius. Bet jiems buvo trošku patamsėje be rašto, be to gyvojo vandens šaltinio, be kurio jie troško, it žuvis, išmesta ant ledo. Tuo tarpu kultūra svetur augo, svetimieji skanėjosi jos žiedais, o lietuviams ji buvo neprieinama.

Taip betrokšdami savosios knygos, lietuviai sulaukė 1903 metų, kada Vilniaus generalgubernatorium tapo kun Sviatopolk-Mirskis ir jo kancelerijos viršininku Charuzinas. Juodu permanė Muravjovo politikos klaidą ir, matydamu lietuvių ištvermę, ėmė rodyti vyriausybei, jogei spaudos grasmė tik tolina lietuvius nuo rusų tautos Sutaisė memorialą ir indavė dabar viešpataujančiam Carui, kad gražintų lietuvių spaudai teises. Juodu nesislėpė nuo visuomenės savo darbais; priešingai, drąsino lietuvius ir žadino jų kantrumą. Geresniam vėjui papūtus, aš sutaisiau Žuvies Kalendorių, in teikiau jį kun. Sviatopolk-Mirskiui, kurs ruošėsi važiuoti Peterburgan į Carą, ir prašiau, ar neleistų jo išspauzdinti, nes ten buvo kelios dešimtys *lietuvišų žodžių* lotynų raidėmis. Mat ir del tokio mažmožio reikėjo siekties Augščiausios valdžios! Numanydamas, jogei kiekvienas žodis, mūsų kalba

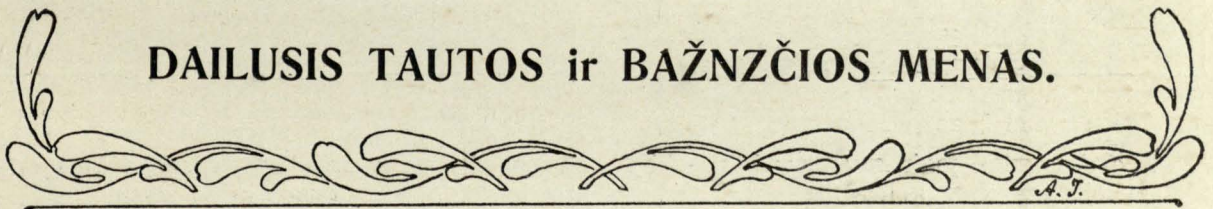
rašytas, yra mums brangus, kunigaikštis 5 birželio 1903 m. paštu atsiuntė man Vilniun kalendorių, padėjęs ant jo savo parašą, norėdamas parodyti naują politikos kursą. Gavęs leidimą, tuojau išspauzdinau ir pasiskubinau jį išplatinti. Tas atsitikimas labal nustebino valdininkus: jie net nenorėjo tikėti savo akims. Nevienas klausė, ar tai ne kontrafakcijos dalykas; spauštuvininkas Macas teiravosi genaralgubernatoriaus kancelerijoje, ar tikras kunigaikščio parašas leidime, kurį man davė.

Kuone visi metai praslinko nuo to laiko, kada kun Sviatopolk-Mirskis indavė Carui memorialą del lietuvių spaudos teisių gražinimo, ligi naujas įstatymas perėjo visas valstybės kancelerijas. Kunigaikščio intaka, galingojo Vittės pritarimas ir šiurpus Japonų karo gandas pagaliaus nulėmė lietuvių pusėn. Balandžio 25 d. buvau generalgubernatoriaus kancelerijoje ir patyriau iš p. Charuzino linksnią naujieną. Gatvėje patikau kunigą Ambroževičių ir Valentiną Urbanavičių. Visi trys nuėjome vėl kancelerijon savo ausimis išgirsti, savo akimis išvysti tai, ko taip laukė, ilgėjosi lietuviai per 40 metų. Charuzinas pakvietė mus savo gabinetan, sveikino mus ir linkėjo lietuviams geros kloties. Spaudos išvadavimo žinia kaip žaibas aplėkė Vilniaus visuomenę: vieni džiaugėsi, kiti pašnibždomis lyg ir gailėjosi, kad taip atsitiko, kiti abejojo, kas iš to gali išeiti, ketvirti ranka mojo, kad, girdi, nieko doro iš to nebūsią.

A Jaroševičius.

DAILUSIS TAUTOS ir BAŽNYČIOS MENAS.

II.

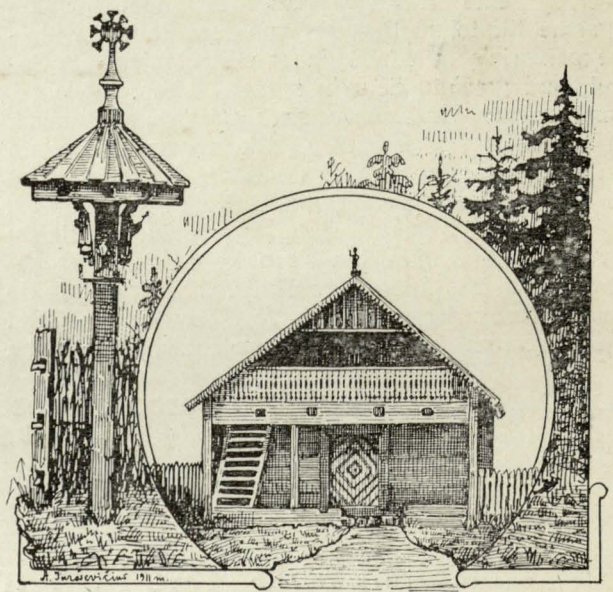
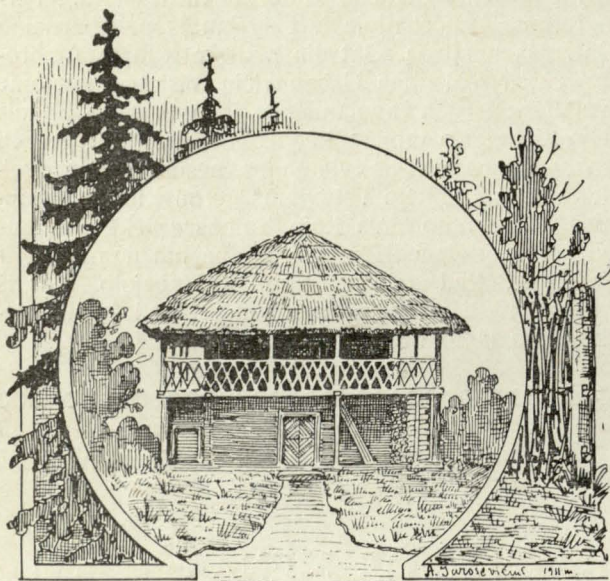

ad mūsų visuomenė daugiau interesuotūsi tautos menu, reikia patiems dailininkams ir šiaip jau dailės mėgėjams bei žinovams daugiau rūpinties, dažniau ir giliau lytėti spaudoje mūsų dailės reikalai, gvildyti, plačiau aiškinti, ką mes turime ir ko mūsų tauta privalo pageidauti ir ko saugoties, vengti. Čia aš norėčiau tarti kelius žodžius apie dailės rūšį, kuri yra palikusi daugiausia žymių mūsų tautos gyvenime, bet kuri ligšiol buvo visai užmiršta ir apleista mūsų inteligentų, paniekinta ir dabar daugelio dar tebeniekinama. Tai mūsų liaudies dailė — tautos menas. Jis parūpo, kaip anandien rašiau, tik nesenai ir tai ma-

žam būreliui žmonių, kurių visas rūpesnis ir darbas tuo tarpu baigiasi veik tuo; kad rankioja ir siuntinėja dailiuosius liaudies dirbinius parodosna. Tuo tarpu laikas ir gyvenimas bėgte bėga ir mums reikia skubėti. Mūsų visuomenėje žymu du sluogsniu liaudis ir inteligentija; abeji turi savotiškų kultūros pėdsakų. Liaudies meno kalba lietuviška, aiški, suprantama, o kultūros žmogaus žodis didžiausias mišinys. Pavyzdžiui imkime tautos skyrių dailės parodoje ir mūsų bažnyčias, ypač naujasias. Čia, aplinkus kuriuos nekuriuos mažmožius, viskas savo, taro gryna mūsų tautos meno kalba, įvairiausiais garsais, brūkšniais, gamomis, melodijomis, visa mums suprantama, įmanoma. Ten, t. y. bažnyčios architektūra, jos vidaus in-taisymas: sienų dekoracijos, altoriai, rykai, visokie metalo indai ir papuošimai, — viskas, kad ir pri-prasta, nemūsiška, svetima: visur matyti "kultūros"

žmogaus atsakymai į mūsų tautos meno klausimus. Tik kaip jis atsako? Gal taip-pat maloniu, melodingu balsu, kaip ir liaudies skyrius dailės parodose, kurs tiek daug atitinka mūsų jausmui, širdžiai, mūsų sielai? Ne, nieko nėra panašu! Čia girdi vien svetimtaučio kultūros nešėjo balsą, kurio tikslas buvo ne mūsų tautos menas plėtoti ir tobulinti, bet mūsų šalis greičiau uukariauti ir savo kultūrai ji užgriebti. Pažvelgę į netolimą praeitį, matome, kaip lenkai kaimynai, mūsų tariamieji kultūrnešiai, nuolat rūpinosi imti mus savo globon, ir rūpinosi, žinoma, ne veltui. Kadangi ta globa po Lietuvos krikšto ir ypač po Liublino unijos vis labiau didėjo, tad ir lenkiška intaka tvirtėjo, spraudamos pro visus plyšius į lietuvių gyvenimą. Tai-

gi nenuostabu, kad drauge su lenkybe įsibrovė ir ėmė viešpatauti Lietuvos bažnyčiose visai mums svetimas dailusis menas. Tik nereikia manyti, kad įsibrovimas buvo toks, kaip lenkų kalbos į mūsų dvarus, klebonijas ir net sodžius. Ne, tas menas inėjo be kokio paslėpto lenkų noro, nes jie patys neturėjo dar nei išsiplėtojusio meno, nei architektūros. Krikščionybė, eidama Lenkijon, atsinešė kartu ir savo meną, savo architektūrą, kuri iš ten ir į mus atkeliavo. Bet kodėl gi tas svetimasis bažnyčios menas (ne architektūra), įsigalėjęs Lietuvoje, nesikeitė, o jei ir keitėsi, tai kodėl nesitaikino į vietos aplinkybes ir neatmušė mūsų tautos meno elementų? Arba kodėl mūsų protėvių žalvario kultūra neparodė čia savo ypatybės ir nepalikto atkeliavus-

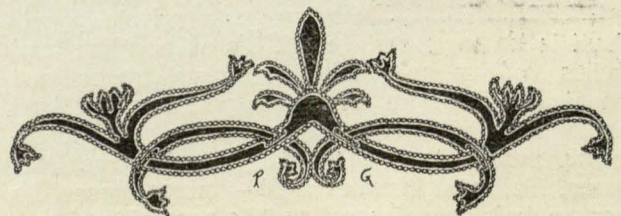
siamė bažnyčios mene jokių savo gyvybės ženklų? Jei inprastoji bažnyčios kalba nesikeičia, tai gal ir bažnyčios menas buvo sustingęs, nesikeitė? Visai ne. Nuo pat krikščionybės pasirodymo, jis, apsireiškęs katakombose, eina plėtodamasis per įvairias tautas, viename amžyje taip vystydamasis, kitame kitaip. Ir dailės istorija meno pavyzdžių, stiliais vadinamų, daug turėjo. Tad kodėl Lietuva per 500 metų napadėjo, kaip kitos tautos, ant atnešto mums bažnyčios meno savotiško lietuvių antspaudo? Kas nustelbė ir panaikino jų žalvario, vietomis labai tobuliā ir pažymėtą savotiškais dailės elementais, kultūrą?

Kad tas klausimas bent kiek paaiškėtų, atsiminkime mūsų praeitį, visus tuos lietuvių karus, uniją, mūsų diduomenės ir bajorų nutautimą, pagaliaus, jų atskilimą nuo lietuvių, tada mes suprasi-me, kodėl tautos menas nepakilo augščiau ir vien nyko. Taip buvo praeityje, šviesiajai tautos dalei atskilus nuo savo kamėno.

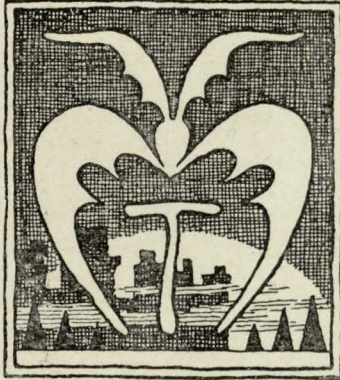
Vėl klausimas: Kodėl gi dabar nematyti gyvybės ženklų tautos mene? Kodėl dabar Lietuvoje

statomų bažnyčių architektūra ir jų vidaus taisy-mas be jokio mūsų tautos meno atspindžio? Kodėl dabar statomieji akmens ar geležies kryžiai ne-mūsiški? Kodėl inteligentijai ne rūpi tautos menas? kodėl ji nesupranta jo uždavinių? Todėl, kad ji dar persilpna, dar nespėjo atsigosti iš ilgo tautos nuovargio.

Nekiek tepaklysiu pasakęs, jog mums, švenčiant visokias svarbiųjų tautos atgimimo atsitiki-mų sukaktuves, vertėtų ruoštis ir kitoms, mūsų visai užmirštoms sukaktuvėms: tai 500 metų bažnyčios ir šiaip jau tautinio meno atbudimo sukaktuvės.

O, tos kiaulės...

ai buvo nepersenai. Bet tuomet Lietuvoje (nei Mažojoj, nei Didžiojoj) nebuvo nei pirmievių, nei cicilikų, nei klierikalų, nei tautininkų, nei kitokių panašių. Buvo vien lietuviai. Ir tai dar ne: lietuviais save vadino tik maža mažutė saujelė svajotojų, norėjusių gaivinti merdėjančią tautą, arba, kaip patys mėgdavo sakyti, pajudinti žemę. Mūsų kaimietis, paklaustas, kas jis toks, atsakydavo: "esu katalikas". Ir tuo atsakymu apreikšdavo visą savo sąmonę. Kas tuomet iš tos saujelės nežinojo ar bent nebuvo girdėjęs Didžiojoj Lietuvoj Kybartų, o Mažojoj Eitkūnų? Manau, kad visi, nes tuo laiku ir Kybartai ir Eitkūnai buvo svarbiausias ryšys tarp prislėgtosios Didžiosios ir liuososios Mažosios Lietuvos.

Ziema Smarkiai šąla. Bet saulė taip linksmai šviečia, taip lipšniai šildo, kad rodos pasiryžus tyčioties, pasišaiptyti iš pikčiurnos šalčio. Akyse mirga. Toks išpūdis, tarytum žemė apklotą ne sniegu, o milijardais mažų mažyčių žvilgančių žvaigždelių. Net skaudu akims į jas žiūrėti. Iš žiemų pusės Eitkūnų geležinkelio stoties stovi ilgas, ilgas traukinys. Praslinko jau geras pusvalandis, kaip jis atvežė keleivių iš tolimosios Rusijos Jau jie senai išlipę, kai-kurie besėdį prūsų traukinyje. Tad šitam rusų traukiniui irgi būtų metas traukties iš čia atgal, grįžti į Virbalio stotį, nes jau ir garvežys užvažiavo iš užpakalio — tenderiu į priešakį — traukti traukinio už uodegos, ir jau storpilvis ilgąsįs prūsas kelius kartus pamojo baltu disku, sušukęs: "ab-fahren!" važiuoti... Bet jis tik dar stypso. Ant garvežio tiltelio neramu Mat laukiama "šio-to" iš miesto, laukiama visokių "šventenybių",*) o kaž kodėl jų dar vis nėra. Derlus prūsų kilmės mašinistas, liesus pagalbininkas ir dar liesesnis krosnių kurėjas laukia jau nuo andai nupirktų "dovanų" pačioms, vaikams, gentims ir pažįstamiems. Šiaurais kareivio pažiuros, pilku šineliu apsitaisęs, bašliku galvą apsirišęs, Virbalio muitinės prižiūrėtojas laukia irgi dovanų, irgi "šventenybių", ypatingų "šventenybių" ne sau, ne pačiai, ne gentims, bet sielai kelių šimtų svajotojų, pasiryžusių prižadinti tėvynę iš sunkaus, ligūsto parnuodyto miego. Mat iš anapus buvo įsakyta paimti maišą spauzdinių: lietuviškų knygų, laikraščių, o jų dar vis nėra.

*) Taip kybartiečiai vadindavo visa, kas uždrausta gabenti — kontrabandą.

— Kodel taip ilgai neneša? Gal kas atsitiko? Hm.. Tai blogas ženklas. Ir išviso šį kartą visa lyg ir negerai. Rytmetį su pačia susibariau. Išeidamas iš namų bobą tuščiais kibirais nešinę susitikau. Nuėjęs tarnybon, gavau iš viršininko pipirų, kam vakar praleidau neapčiupinėjęs tą vokiečių, kurį paskui sugavo su kontrabanda jau traukinyje. Ir kažką negera sapnavau. Čia dabar ir... Sakė, jau čia lauksią traukinio ateinant, o štai jau ir metas grįžti, o jo dar vis nėra. Gal šį kartą visai nei neimti, kad ir atneštų? Gal palaukti kitos geresnės dienos?.. Ir išviso reikės liauties tokį pavojingą darbą dirbus. Gi tik galiu likti be vietos. Tokia vieta ne kaž-kokia laimė... Bet jei pareitų pūti kalėjime?.. Ohoho! Sako: tėvynei dirbti. Žinoma, kodel jai nepadirbėti. Bet jei tupėsiu kalėjime, kas mano šeimyna rūpysis? Je, tai ir būk ištikimas, pildyk sąžiningai savo tarnybos pareigas... Bet kur ta jūsų sąžinė? Kur ta teisybė? Štai ir čia dabar. Visos tautos turi teisės skaityti savo raštus, tik mums lietuviams uždrausta... Ką del? Žydai, ir tie laimingesni už mus... Ar ateis kuomet tas laikas, kada ir mes galėsime liuosai skaityti savo?

— Jau eina, eina, — staiga perkirto jo sunkias mintis mašinistas. Atdumia skubiai dviese, tad tuoj galėsime ir važiuoti.

Greitai paima į garvežį du sunkiu maišu ir ketletą mažesnių ryšulių. Maišus rūpestingai paslepia tarp malkų, apkrauja juos iš viršaus taip, kad nebūtų jokios žymės; kišenių prisikemša mažų daiktų ir užkemša jais visus ga vežio slaptus plyšius. Garvežys sušvilpia, sušniokščia ir, kaip koks vėžys, užpakaliu į priešakį pamažėl, pamažėl traukia tuščią traukinį į Virbalio stotį atgal.

— Na, ačiū Dievui, — atsiduso prižiūrėtojas, padėjęs paskutinę pliauską malkų ant paslėptų maišų ir šluost damas šinelio skvernu supurvintas rankas. Gal visai jau ne taip ir bloga... Tiek kartų pasisekė, gal pasiseks ir šiandien... Teisybę sakant, nei taip jau čia pavojinga, nei ko. Mokėk tik su žmonėmis geruoju gyventi ir turėk nors truputį drąsos ir sukrumo.. Ak, kokia šiandien puiki diena! Lyg tyčia skirta šitam atsitikimui. Graži saulė. Tai saulė mūsų Lietuvos! Kitur tokios nėra. Ten, kur tarnavau kariuomenėje, tokios saulės žiemą nebūdavo.. Graži mūsų Lietuva, puiki jos gamta! Ne be reikalo mes ją taip mylim. Mylim ją vargstančią, prislėgtą, bet mums brangią.. Džiaugiuos, jei galiu jai kuo patarnauti. Štai ir dabar, jaučiant šalia savęs tuo ryšulį, paslėpusį savyje tiek brangių minčių, kurios pagamintos gerų tėvynainių, man taip smagu. Stačiai jaučiu širdyje kažkokį saldumą.

Tik vyrai pajudinkim žemę!.. Taip, taip, tik pajudinkim žemę!.. O-o, aš tvirtai tikiu, kad mes ją pajudįsim!..

Pervaziavus Lieponos tiltą, jau ir Rusijos Lietuva. Štai Virbalio stotis. Kybartai. Traukinys sustoja, garvežį nukabina ir jis važiuoja pasiimti kuro, vandens naujai kelionei. Ten, kur patogesnė vieta, kur mažiausia siekia žmogaus akys, ten maišai, ryšuliai nuimami ir paslepiami iki sutemos. Sutemus kiekvienas pasiima savo ir dūlina atsargiai namon.

Knygų maišo jau nuo pat ryto laukia vaikinai iš Senapilės. Stiprus, geros veislės arklys inkinytas į mažas lengvas roges. Maišą deda į jas, apkloja šiaudais. Vaikinas sėda ant jo ir skubiai dūlina iš čia. Išpradžių važiuoja Naumiesčio linkui, pervaziuoja Širvintą, pravažiuoja Šikšnių dvarą, o paskui laukais, pievomis pasuka į dešinę, kol įvažiuoja į Vilkaviškio plentą, norėdamas išvengti kardočių ir kitokių nemalonių vietų. Jis visas baimės pamintas. Kiekvienas, ištolo nugirstas bruzdėjimas jau varo jam prakaitą. Visą laiką žegnojas, poteriauja, smarkiai drožia arkliai, norėdamas kuogreičiausiai pargrįžti namon ir išvengti pavojaus.

Dar prieš dienas brėkstant įvažiuoja į kiemą, kur jo nerimo paimti laukia.

— Na ką? Ar visa gerai? — pusbalsiu klausia šeimininkas.

— Gerai, tik baimės jau prisikentėjau. Tu Viešpatie manol.. ir baisiai pavargau.

— Ką darysi.. Nešk greičiau į vidų ir eik gulti.

O viduje, dideliame kambaryje visą naktį budėjo, laukė keletas patrijų inteligentų: vyrų ir moterų. Daug jie kalbėjo, visaip spėjo. Prieš dienas brėkstant nuvargusius juos betgi įveikė miegas. Sėdėdami kur kas sau ramiai knarkia. Išgirdę įvažiavimo į kiemą bildesį ir šeimininko balsą: "jau parvažiavo", ūmai visi pašoko, subruzdavo. Visų veidai staiga sužiba laime ir džiaugsmu.

— Na ko čia mums naujo atsiuntė?..

— Tuoj suskambės "Varpo" garsai!

— Ir "Varpo" ir kito ko.

— Vyrai ir moters,— ima kalbėti vienas vyras: Štai laimingai atskrido mūsų tautos atgijimo skelbėjas, atsirado merdėjančios lietuviybės gynėjas. Kad šią naktį budėjome, būsime apdovanoti gausia dovana...

— Je, broliai, — tarė kitas, — jokie varžymai, jokie persekiojimai negelbėjo. Nori užmigdyti mus... Dyko gal! Tai niekam nepavyks.

— Valio mūsų brangioji, nors ir slapta spauda!..

— Valio, lai gyvuoja...

— Draugai, štai žiūrėkit! Iš pažiūros tai tik purvinas maišas, bet jo turinys!.. O, jis neapmokamas visomis šio pasaulio brangenybėmis! Tegu kas man sako šiandien: Te tau milijonai, bet atsisakyk platinti lietuvių raštus, ir aš pasakysiu: Ne, "palik tuos milijonus sau". Je, draugai, šitas purvinas maišas — tai neišsakomas turtas..

— Dideliu vargu, baisiais persekiojimais, bet tik turime savo.

— Na, vyručiai, — perkirto kalbas šeimininkas: Riškite greičiau, kol visi dar miega; reikia pasidalyti ir išsiskirstyt. Dar darbo labai daug.

Visi apspinta purviną maišą. Drebančiomis iš

džiaugsmo ir nekantrumo rankomis atriša jį ir veikia kiša rankas gilyn. Kiekvienas nori pirmutinis išvysti, savo rankose palaikyti tą taip nekantriai lauktą brangenybę. Štai vienas, kitas kuone sykiu ištraukia iš maišo pailgus ryšulius, bet tuojau, išvydę juos, pastirsta baisiai nustebę.

— Palaukit!.. Kas čia? — sušuko vienas nusigandęs.

— Kas gi čia? — sušuko antras ir eina prie žiburio arčiau, norėdamas patikrinti, ką ištraukė iš maišo.

Visi išbalę, nusigandę žiūri į ryšulius, į kits kitą ir ilgai stovi be žado.

— Juk tai ne mūsų! — sušunka pagaliaus vienas.

— Čia kokia gelumbė!..

— O čia šilkai!..

— Kaip gi tat atsitiko?

— Negalimas daiktas, draugai, žiūrėkit giliau.

— Čia vėl drapanos!

— Jonai, klausyk! Ką tu čia parvežei?

— Ar aš žinau?.. Ką davė, tai ir parvežiau.

— Juk čia gelumbės, šilkai, drapanos!

— Tai kokie burtai!

— Veikiau šunybė!

— Bet kieno?

— Ar aš žinau?.. žandarų.. šnipų.

— Tad vely greičiau išsiskirsčius!.. Gal mus susekė.. Gal mus jau tykoja.

— Skirstykitės! Rytoj sužinosim.

— Kur dėti?

— Gal pasidalyti vietoj knygų, laikraščių.

— Gerai sakai!

— Duokš man gelumbę; bus kelnėms!

— O man šilkus.

— O man duok šitą...

Draugai, pasigriebę kas ką sau, išsina po vieną pro kiemo užpakalį, per laukus, ir kiekvienas atsargiai grįžta namon, sukdamas galvą ir stengdamasis permąstyti tą keistą atsitikimą.

Mašinistas, pasiėmęs maišą, ir atsargiai, tyliai sau dūlina namon. Namie nekantriai laukia jo visa šeimyna. Jam inėjus, tuoj užrakino duris ir džiaugdamies apspinta maišą. Drebančiomis iš nekantrumo ir smalsumo rankomis atriša jį ir stverias ryšulių. Bet ištraukus iš maišo pirmutinį ryšulį, pati nustebus sušunka:

— Gi ką?..

— Žinai juk ką, — atsiliepia pats, vilkdamasis kailinius ir nustebintas keistu paties klausimu.

— Čia kaž-koki poperiai, knygos...

— Poperiai!?. Knygos?! Na, es der Polak *) verekt oder wat?**)

Knisasi toliau Knygos, laikraščiai ir kiti spaudiniai.

*) Tuomet vokiečiai ir lietuvius laikė lenkais.

**) Vokiečių liaudies kalba (Platdeutsch). Reiškia: Ar tas lenkas pamišėlis, ar ką?

— Tai jo knygos, laikraščiai!.. No so'n verfluchter Kerl! (Na toks prakeiktas vyras). Jis paėmė mano, o man paliko savo tą brudą, tuos popergalius.

— Her je, her je, na wat's nu los?.. (Oje, oje, kas čia atsitiko). Išblyškė, be žado stovi prie maišo ir ilgai tyli.

— Kas dabar bus? — pertraukia tylą pati.

— Pfui, tum Diewel! (fe, po velnių). Tai apgavimas! Kam man tie popergaliai! Už juos aš ir nudilusio pfenigio neduočiau!.. Ten gi daugiau, kaip už 100 markių gelumbės, šilkų!.. Na so'n Kreet!*) Su tomis prakeiktomis knygomis, laikraščiais dar gali inkliūti... dar į kalėjimą įtupdys.

Pagriebia maišą, užsimeta jį ant pečių ir traukia laukan. Eina pas savo priešininką. O dieną juodu juk buvo geri draugai. Išbars jį, iškoneveiks už tokią šunybę.

— Na toks rūpužė! Ėmė ir pridirbo tiek eibių. Daugiau, kaip už 100 markių gelumbės, šilkų, drapanų.. O jis man inkišo savo knygpalaikes. Inklampis dar į kokią nelaimę. Na, so'n ..

— Klausyk, Rudaiti, duokš mano maišą, ir te tau tavo!..

— Ar tu beprotis? Kokį maišą? Ką tu kalbi?

— Nekvailink manęs! Duokš greičiau mano maišą!

— Juk tu savo, aš savo pasiėmėva!

— Ne, tu mano paėmei, o man palikai savo.

— Kaip? Ką tu kalbi? Ar tai galimas daiktas?

— Se, žiūrėk!..

Rudaitis pažiūri į maišą ir sušunka nustebeš:

— O kad tave šimts pypkių! Na, kas dabar bus?

— Duokš mano gelumbę, šilkus!

— Kad aš neturiu.

— Kaip neturi? Kur gi jie?

— Ė-ė, brolau, jau tie, fjut, kaž kur dabar

— Nekvailink manęs! Čia ne juokai! Duokš mano gelumbę, šilkus ir visa kita!

— Iškur aš tau imsiu? Suprask gi, kad jų jau nebėra.

— Kas man galvoj? Duokš, sakau, nes bus bloga.

— Nebūk gi kvailas! Suprask juk čia jų nebėra, nusiunčiau ten gi, ten, kieno buvo.

— Tai buvo mano.

— Dabar matau, kad tavo, bet jau pervėlu.

— Na, tai aš su tavim dar atsilygysiu. Minėsi tu mane!..

— Nebūk kvailas! Už kelių dienų gal viskas paaiškės. Čia apsirikimas!..

— Klausyk, Rudaiti, tave įskundė bus šiandien krata, — šnabžda policijos tarnas, netikėtai sutikęs vakarykštį mašinisto bendrą

— Broleli, kas čia padarius? Kad jį kur velniai, tą prakeiktą iluką!*) Mat koks apsirikimas išėjo!..

— Nepasakok, brolau, nes neturiu laiko klau-

*) Na toks, rūpužė.

*) Taip kolioja vokiečius.

syti, ir išviso nenoriu, kad kas mudu pastebėtų. Tu į mane nežiūrėk, apsimesk tarsi kur sau einas, o aš sau. Tik sakau: jei ką turi, — paslėpk!.. Einu šaukti burmistro. Jau žandarų viršininkas laukia, tad skubėk..

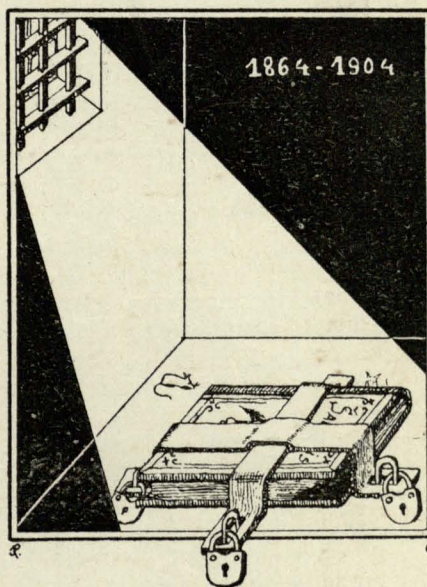
Rudaitis bėgo, tarytum šunų vejamas. Bet parbėgęs namon, nežino kas daryti. Galva kvaista, sukasi

— Viešpatie tu mano! Na kur aš tikrai tokią daugybę paslėpsiu! Deginti gaila Juk čia toks turas! Bet ir sudeginti nesuspėčiau. Jei užkluptų deginant, vis tiek prapulčiau. Ir reikėjo gi taip kvailiai atsitikti. Gi jautė mano siela, jautė. Tai ir netikėk mat burtais!.. Ir lygiai taip apsirik ir paimk svetimą maišą!.. Kas čia padarius, kas čia padarius!..

Staiga pamato pro langą kiaules iš tvarto spraudžiantis

— A a, juk tikrai tai geriausia vieta! Gi neis jie ieškoti kiaulidėj.

Neša maišą į tamsiausią tvarto kampą, apdengia jį šiaudais ir šiek tiek nurimęs grįšta atgal ir laukia svečių.

Neužilgo girdėti žingsniai, garsūs balsai. Į kiemą žengia žandarų viršininkas, burmistras, žandarai ir policistai.

— Na, Rudaiti, parodyk mums, kur tavo padėtos lietuviškos knygos, laikraščiai ir visa kita.

— Kokios knygos? Kokie laikraščiai?

— Nesigink, mes visa žinome: vakar traukiniu parsigabenai.

— Tai netiesa! Ieškokit!

Ieško visą valandą. Ieško indaujose, lovose, krosnyje ir rusyje. Nieko neranda. Ieško visuose namuose. Ieško ir pas kaimynus. Jau nusiminę buvo beeiną, nieko nepesė. Tik ūmai, išėję kieman, išvydo nepaprastą reginį: gi trys kiaulės po kiemą prunkščia, šokinėja ir tąso, drasko maišą, o iš jo bėra, lekia knygos, lapeliai, kaip gyvi karveliai.

Žandaras ima vieną knygą, pavarto ją ir šaipydamsis duoda viršininkui.

— Lietuviška!

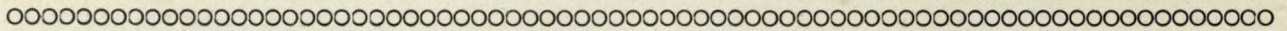
— Ka-ka-ka! — įsipenėjęs burmistras velniškai kvatojasi: Tai kas gabela lietuviškas knygas! Tai kas reikia tuojau suimti! Kiaulės..

— Pražuvau, — šnabžda drebančios Rudaičio lūpos. Viešpatie, pasigailėk! Ir reikėjo gi man pasitikėti.. O-o, tos kiaulės!

Buvo pusiaudienis. Ir vėl buvo šalta. Bet sau-

lė ir vėl gausiai bėrė ant žemės savo skaisčių, nors ir įstrižų spindulių. Ir vėl sniegas mirgėjo, tarytum didžiausia daugybė spindinčių žvaigždelių. Ir vėl gamta linksmi šaipės ir kvatojos. O Rudaitis stovėjo išblyškęs, pastyręs, be nuovokos žiūrėjo į išmėtytus po kiemą lapelius, knygas, kurias rūpestingai rankiojo žandarei ir policistai, ir tik jo pamėlinavusios drebančios lūpos tyliai šnabždėjo:

— Oi, tos kiaulės! oi, tos klaulės!..

Visuomis.

Iš atminimų.

Buvo tai gal prieš keturiolika metų. Atsimenu... tartum šiandien. Karštos vasaros vidudienis. Saulutė pačioje augštumoje. Kepino ją visa, rodos, nesigailėdama. Ore tylu. Nei vien-

nas lapelis ant medžių nejudėjo. Net paukščiai liovės čiulbėję. Piktosios musės, ir tos snaudė ant lan-gu, sienų. Tik rudkai, gulinčiam paklėtyje, uodai nedavė ramumo: čiulpė kraują iš jo žaizdos ant ausies. Sutingęs ir piktas gaudė juos lapsėdamas.

Sutingęs slūgsojau ir aš ant grindų mūsų sėklyčioje ir kalbėjau: Kiek yra Dievų? — Dievas yra vienas trijuose asmenyse. Kas tai yra Dievas? — Dievas yra tai... Taip ligi galo puslapio katekizmo ir vėl iš pradžios.

Sėklyčioje buvau tik aš ir mano vyresnysis bro-lis. Jis sėdėjo už stalo ir skaitė kaž-kokią knygą. Kad ne mano katekizmo kartojimas, joje būtų bu-vę taip-pat tylu, kaip ir ore, nes brolis skaitė ty-lomis, ir tik būtų buvę girdėti senas laikrodinis tik-sint. Dabar tą tiksėjimą aš trukdžiau.

Kai gal kokį pusvalandį, beveik jau verkš-lendamas, vis kartojau katekizmą, brolis supykęs tarė:

— Mokykis patylomis arba eik laukan!

— Kad ten karšta, — atšoviau.

— Tai tylėk! Net man ausyse užia nuo tavo zaunijimo.

Ėmiau mokyties tyliau. Mane erzinę laikrodžio tiksėjimas. Ypač antrasis jo garsas — tak. Išgirdęs jį, visuomet atsimindavau brolio žodžius, kuriais jis mane ramindavo, kai verkdavau išbargas, jei nemokėdavau katekizmo:

— Tak, tak, Pawelku, — nie będziesz uczyć się, zawsze będą niepotrzebne lzy... Tak, tak!

Tą tiksėjimą staiga perkirto mano brolio juo-kas: pats sau ir taip širdingai jis juokės. Pakėlęs galvą, žiūrėjau į jį. Jis nepatarojo manęs ir vis la-biau ir labiau juokėsi. Paklausiau, ko juokėsi. Šyp-sodamas brolis tarė:

— Na, gana tau raityties ir kamuoties. Jau turėjai visa gerai išmukti. Kelk s ir einam pas Tu-lušį.

— Kad jie dabar lauke.

— Kaip tik mat ir bus lauke. Gi dar pietų laikas.

— Neprataręs daugiau nė žodžio, pašokau nuo grindų, padėjau katekizmą savo indaujon ir jau buvau pasirengęs.

Brolis paėmė su savim ir knygą, kurią skaitė. Prašiau, kad ją parodytų. Neparodė. Pamatęs, kad tai ta pati, pilkais poperio aparais, norėjau žinoti, kas joje yra.

Atvažiuodamas vakacijoms, brolis atsiveždavo su savim daug visokių knygų. Rodė man ne vi-sas: tik tas, kuriose buvo paveikslėlių ir iš kurių žadėjo mane pradėti mokytį. Ne kartą norėdavau pasižiūrėti, pavartyti jo knygų. Jam esant namie, negalėdavau to padaryti, o jei kada kur išeidavo, tai indaujau užrakindavo. Taip jų ilgėdavau, norė-davau žinoti, ką jos slepia savyje. Ypač man rū-pėjo ta pilkoji knygelė. Atsimenu, kaip da vyre-snysis mano brolis, atsivežęs ją, kaž-ką tylomis paslaptinai šnibždėjo su tuo broliu. Pavartė ją, pasikalbėjo ir užkišo už seno laikrodžio, kurio nemėgdavau už jo "tak". Bet kai vieną kartą, nesant brolių namie, pastatęs kėdę prie laikrodžio, norėdamas nutildyti savo žingeidumą, pažiūrėjau už laikrodžio, tai tos knygelės jau nebebūta: jie manė, kad tai netikus vieta slėpti, ir padėjo ją kur-ki-tur. Dar daugiau traukė mane prie jos.

Štai dabar vėl turi ją brolis. Gal ji buvo prie-žastis jo juoko? Pasiėmė ją kaž-kam su savim.. Visuomet kur eidamas nešdavosi kitą knygą ran-koje, o tą pilkąją laikydavo apačioj švarko keše-nėj Kodel?..

Priėjus mum prie Tulušio kiemo vartų, šuo tingiai sulojo ir bėgo, į mus; bet, išvydęs pažįsta-mą, išsitiesė visu savo kūnu, pasukė uodegą ir ir dar greičiau nubėgo savo būdos paukšnėn. Pe-tras (tuo vardu buvo vyresnysis Tulušis) sėdėjo ant prysko ir rūkė pypkę. Pamatęs mus dar prie vartų, nusišypsojo ir ištolo sveikino:

— Laba diena!

— Laba! Dar nesilsite?..

— Tik papietavau ir užtraukiau liuką. Tuojau bėgsiu truputį primigti. Tai diene! Net sunku piauiti.

— Aha! Gal dar nealpstate, tad palinksmėsiu jus truputį.

— Na, na... Kuo gi?

Brolis ištraukė iš kešenės pilkąją knygelę.

— Parodykit, parodykit. Lietuviška?! Ir nebijote su savim nešioti?..

— Juk niekam nesakysite.

— Cha, cha.. O jei pasakysiu?..

— Čia dar geresnių juokų Tik stipriai susijuoksite pilvą: dabar po pietų gali dar plyšti. Klausykite: "Kaip supyko Pypkienė su Tabokiene"...

Brolis skaitė, o Petras vis labiau ir širdingiau juokėsi. Juokiasi ir aš, nors maža ką tesupratau. Bet nebaigė brolis skaityti: pažiūrėjęs į takelį, kuriuo ėjo į mus desetnikas kibirais ant pečių, stauga nutilo ir paslėpė knygelę kešenėn.

— Ar kas ateina? — paklausė Petras.

— Desetnikas eina jūsų šulnin gardžiojo vandens pristavui.

— Nors savo žmogus, bet kas juos žino: gerai tai gerai, o ne—žiūrėk ir atsidursi tamsioj. Tai sakydamas, parodė kalėjimą, kurs tuojau už plento stovėjo, it koki šmėkla, aptvertas augšta, stačia ir smailia baslių tvora.

— Taip, — tarė tarp kito ko Petras: Diena graži, giedri, o čia, — trenkė jis kumtimi į savo krūtinę, — naktis, tamsi naktis! Net baugu. Ir kas čia blogo yra, o vis delto lengviau išvengsi kalėjimo arklis bevogdamas, negu skaitydamas nekalną knygelę, parašytą gimtąja kalba.

Taip Petrai pasakius, brolio veidas surimtėjo, pasidarė rūstus. Paprašius Petrai baigti skaityti, jis tarė:

— Baigsite patys. Imkite ją sau atminimui. Čia rasite ir apie ūkį truputį ir oro spėjimą... Gi kalendorius.

Petras nudžiugo ir dėkojo broliui

— Žinai, tai man bus didelė dovana... Visuo-met atmėsiu jus, kada tik paimsiu į rankas...

Einant namon, brolis man kalbėjo:

— Sergėk Dieve! Pasakysi tu kam nors, kad

matei tą knygelę, kad aš daviau ją Petrai, tai aš tavęs daugiau nebemylėsiu ir nieko nekuomet nebeatvešiu. Ir namie nieko apie tai nesakyk.

Ko gi jis taip bijojo,—nesupratau. Tik parodė kalėjimą, palei kurį ėjova. Nors neišmaniau tuomet, ką reiškė tas jo parodymas, bet man buvo gana, kad paslapties neišduočiau. Ne kartą matydavau varant tan kalėjiman žmones, ir man būdavo baisi ta jo augšta tvora.

* * *

Nuo tos dienos praslinko keleri metai. Aš gyvenau jau Peterburge. Ruošė mane brolėnas - studentas. Nors pas tėvus ir dabar pas seserį kalbėjome tik lenkiškai, brolėnas dažnai mėgdavo prartarti į mane vieną-kitą žodį lietuviškai, kad ir juokais. Kartais duodavo man pasiskaityti lietuviškų knygelių. Nors nedaug aš tuomet tesuprazdavau, vis delto neišsiduodavau. Tur būt pats tai pastebėjo ir liovėsi man jas davinėjęs. Turiu pasakyti, kad jis buvo didelis juokdarys. Labiausia prijukindavo jis mus kaž kokiomis "lietuviškomis gadzinkomis". Be jo ir manęs, beveik niekas nesuprazdavo tų "gadzkų" žodžių reikšmės, bet visi juokdavos. Užtat jis gavo mūsų tarpe vardą "lietuvas".

Kartą šventadienį atbėgo pas mus brolėnas nepaprastai susijudinęs. Pirmi ir paskutiniai jo žodžiai buvo:

— Šventė! laimėjome, laimėjome! — šaukė augštai maskatuodamas kaž-kokį popergalį.

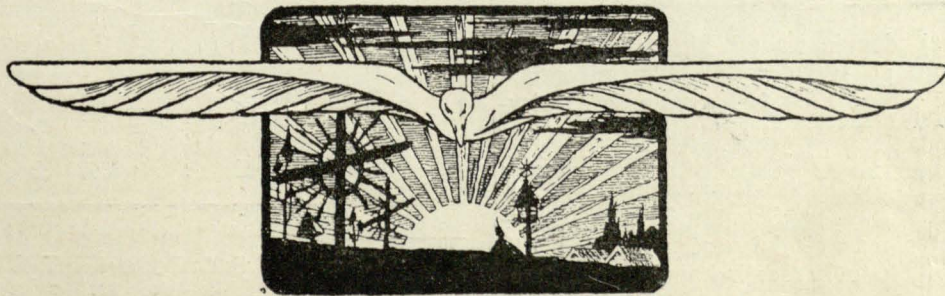
— Kokia šventė? Ką laimėjotė? — klausėme.

— Štai! — metė ant stalo pirmą "Lietuvių Laikraščio" numerį.

— Pamišo mūsų Kazelis! — tarė šypsodamos sesuo.

Nors tie sesers žodžiai negalėjo ižeisti brolėno, bet jis lyg nusiminęs atsisveikino ir išėjo. Gi pamatė, kad mums ta naujiena nei šilta nei šalta, kad ne čia pakliuvo su tuo savo džiaugsmu. Man jo buvo gaila.

Tik tuomet aš susiprotėjau, ką reiškė Petro žodžiai, anuomet pasakyti: Taip, diena graži, giedri, o čia, tamsi naktis! Net baugu! Supratau, kodėl dabar taip buvo susijudinęs brolėnas.

P. M.

Kultūros laipsnis Lietuvoje.

II.

Gyvolių ūkis ir pievos su ganyklomis.

1909 metais vidaus reikalų ministerijos veterinarijos direkcija apskaitė, kiek yra naminių gyvolių, ir rado, kad:

Kuriuose kraštuose	Kas 100 žmonių tenka				Kas 100 de. visos žem. tenka					
	Arklių	Did. galv.	Avių	Ožkų	Kiaul.	Arklių	Did. galv.	Avių	Ožkų	Kiaul.
Prūsijoje (rytų) *)	7	33	12,3	5,7	35,5	5	24,4	9,1	3,8	26,0
Kurše	20,1	41,7	43,0	0,1	24,7	6,2	13,0	13,0	0,03	7,6
Suvalkų gubern.	14,4	17,5	19,1	0,03	9,4	9,6	10,7	11,7	0,02	5,7
Lomžos »	14,6	23,1	16,0	0,1	3,3	10,7	16,5	11,6	0,07	2,3
Kauno »	17,5	34,7	25,2	1,1	26,4	8,7	17,3	12,6	0,5	13,2
Gardino »	12,3	28,3	32,1	0,1	23,0	6,9	16,0	18,5	0,06	13,1
Minsko »	12,1	37,2	23,1	0,4	21,5	4,0	12,4	7,7	0,1	7,2
Vilniaus »	12,4	27,4	18,2	0,2	18,5	6,2	13,7	9,1	0,1	9,2

Kuršininkai daugiausia gyvolių augina, nors didžiažemiai, turį po 100 des., maža jų teišmitina. Kieno gi žemė mitina tuos 129 gyvoius? Atsakymas tėra vienas: vienasėdžių latvių žemė. Po Kuršo Prūsai mitina 93 galvas, iš jų 40% kiaulių; po Prūsų kauniečiai: jie išmitina daugiau, kaip 100 galvų. Mažiausia gyvolių Suvalkų ir Lomžos gubernijose, bet ten mažazemiai verčiasi arkliais (20% visų gyvolių), kaip Prūsai ir kauniečiai kiaulė-

*) Nesant Prūsijos žinių, čia paimtos žinios iš visos Vokietijos.

mis ir karvėmis pienui Ir čia vilniečiai su minkiečiais velkasi užpakalyje, nes jų didžiažemių plotai nedirbami ir miškais užžėlę, o ūkininkai, gyvendami dideliais sodžiais, užuot sėję rugius, želdo pievas ir šienauja.

Skaitmens B.

Kuriuose kraštuose	1887 metais*)		Vidutiniai 1901—1905 met.		Vidutiniai 1906—1910 metais		Iš 1 desit. šieno pūdų	
	Lankų, pievų ir ganyklų deset.	% visos žemės	Lankų ir pievų des.	Šieno suimta tūkstančių pūdų.	Lankų ir pievų des.	Šieno suimta tūkstančių pūdų.	1906-1910	1901-1905
Prūsijoje (rytų)	—	—	—	—	—	—	340	325
Kurše	736.403	30,3	343.443	22.891,2	301.365	22.720,5	67	75
Kauno gub.	1.019.667	28,3	517.296	45.323,2	497.184	45.904,1	89	92
Suvalkų ”	—	—	111.499	14.811,2	102.286	15.463,0	133	151
Lomžos ”	—	—	95.094	11.261,8	83.531	10.938,8	119	131
Gardino ”	646.856	19,9	439.175	39.595,8	393.903	37.153,5	90	95
Minsko ”	960.535	13,6	893.059	79.082,4	864.341	81.324,8	78	94
Vilniaus ”	558.905	15,9	423.175	42.528,4	358.705	36.941,9	104	103

*) Choz. itogi S. S. Bechtiejev. T. II. Kiti skaitmens iš: "Sbornik statističesko - ekonomič. sviedenij". S. P. B. 1912 m.

**) Tik sėjamų dobilų ir sraigų (liucernos); kiek iš lankų — nežinoma.

Kiaulių mitinimas daug reiškia: kur savo duonos nepakanka, ten žmonės vengia jų auginti. Suomija nelaiko kiaulių, Archangelsko ir Vologdos gubernas kas 100-ai žmonių vargiai tepritenka po 3 kiaules.

Daug indomiau būtų inkainojus pinigais visus gyvulius, sumetus visą jų turtą krūvon; tada labai aišku būtų visas gyvulių turtas kas 100-ai gyventojų ir jų lobis.

Gyvoliams mitinti pašaras imamas ar iš lankų ar iš sėjamųjų pievų. Čia duotos žinios išvienomišriai: pievų želdomų bei sėjamų, kurių ligi 1910 metų maža tebuvo. (Žiūr. skaitmens B 16 p.)

Pasirodo, kad lankų ir pievų plotas nuo 1887 metų ligi 1900, t. y. per 13 metų, sumažėjo nuo 10% ligi 50 %; ir kur daugiau pievų buvo išarta, ten tapo našesnis ūkis. Taip Kurše ir Kauno gub. pievų išarta per 13 metų arti pusės; tose gubernijose pievų sumažėjo irgi daugiau paskutiniu dešimtmėčiu; pievoms želdoma prasta žemė, mažai tegeinama. Viiniaus ir Minsko gubernijose pievos daugiausia šlapios arba drėgnos, jų plotas išlengvo eina mažyn, nors jose supiaunama gana daug nebrangaus šieno. Suvalkų ir Lomžos gubernijose pievų gausumas pakilo delto, kad sėjama gana daug žolių.

Kad pamatytume, kokio dosnumo lankos ir pievos, pridursiu, kiek pūdų šieno gaunama vidutiniiais ir derliais metais:

iš geriausių lankų *)	200—250 pūdų	. . .	400—500 pūdų.
" vidutinių, slėnių	75—150 "	. . .	200—250 "
" drėgnų ir šlapių	30—75 "	. . .	ligi 300 "
" miško pievų	50—80 "	. . .	200—300 "
" sausumos	40—70 "	. . .	ligi 250 "

Betgi neaišku, kaip kuršininkai ir kauniečiai mažai teželiamomis pievomis išmitina gyvulių daugiau už kitus. Antra vertus: Kodel štai kad ir vilniečiai su minkiečiais, turėdami daugiau už kitus šieno, nedaug telaiko gyvulių?

Pirmajam klausimui atsakymas toks: kuršininkai ir kauniečiai, taip-pat ir suvalkiečiai su Prūsais daug sėja pašaro žolių: dobilų, sraigių, motiejukų ir mišinio; antras klausimas paaiškinamas tuo, kad vilniečiai ir minkiečiai, iš dalies ir gardiniečiai parduoda daug šieno kariuomenei. Sau jie pasilieka taip maža pašaro, kad vargais teišmitina kas 10-tis gyventojų po 1 1/4 arklio, 3 karves, 2 avi, 0,03 ožkas.

Čia parodyta gyvulių kaina rubliais 1910 metais **): (Žiūr. skaitmens C).

Iš to matyti, kad vilniečiai su minkiečiais, pardavę pašarą ir pasilikę nedaug ir menkų gyvulių, maža teturi mėšlo ir pajėgų žemei dirbti, todėl ir jų žemė ne taip derli ir menkesnė už kitų kraštų.

Minėtasis pievų ir lankų sumažėjimas, antra, jų padidėjimas dar neišsemia viso šieno ūkio; lieka

*) Spravočnik kniga russkavo selskavo choziaina. S. P. B. 1906 m. p. 150.

***) Prekybos ir Pramonės ministerijos apyskaita 1901—1910 metų.

dar sėjamosios pašaro žolės, kurios daug daugiau sveria žmonių ūkyje, negu kai-kurios kitos ūkininkavimo šakos. Ne veltui "Lietuvos Ūkininkas" savo "Žemėje" tiek daug vietos skiria sėjamosios pašaro žolėms. Tam tinkamos žinios literatūroje tiek išmėtytos, kad kol kas negalima jų sutvarkyti. Viena tikra ir aišku, kad kur žmonėse daugiau gyvulių, kur gyvolys brangesnis, ten daugiau vienasėdžių ir sėjamų pašaro žolių; ir atbulai: kur daugiau sėjama pašaro žolių, ten mažiau balų, tyrulių, ten gyvoliai brangesni, brangesnis darbas, ten žmonės geriau gyvena.

Skaitmens C.

	Arklys darbinis.	Karvė melžiamą	Avys	Kiaulės nepen.
Prūsijoje	—	70—95	9—12	34—40
Kurše	83 88	49 50	5,23 5,36	18,85 19,00
Kauno g.	70 73	45 51	4,70 5,15	14,70 16,55
Suvalkų " ir Lomžos "	87 93	59 58	4,75 5,00	23,00 24,00
Gardino "	74 77	45 50	3,85 4,35	18,65 21,00
Minsko "	64 69	39 42	4,04 4,34	13,45 12,75
Vilniaus "	57 64	37 42	4,30 4,95	13,00 13,00

III.

Ūkio šakos.

Kaip organizmas sudėtas iš atskirų narių, kaip valstybė sudaryta iš įvairių visuomenės luomų, taip ir ūkis sutaisytas iš visokių šakų. Ūkininkas rūpinasi ne vien atskiromis ūkio šakomis, bet visu juo, krūvon suimtu. Reikia gerų rugių, gerų miežių, avižų, linų, dobilų ir daug kito ko; tai surišta su žemės našumu, su gyvulių ėdrumu, su jų pajėgomis, su darbininko alga ir su daugybe kitų visokio svarbumo reikalų. Senai yra pritirta, kad linai ūkininkui neduoda tiek pelno, kiek jie patys paima iš žemės. Tečiau, be Prūsų, visuose tyrinėjamojo ratilo kraštuose sėjama daug linų, nes iš jų veikiausiai išrenkama gyvų pinigų; kitur sėjamos kanapės, kurios mūsų krašte vartojamos namų reikalams.

Jau buvo minėta apie kanapes ir linus pirmame skyriuje (Vairo 7 №); čia belieka sužinoti jų pluošto dosnumas:

	Užderėjo šukuotų vidut. met. 1901—1910				Rygoje šukuotų pūdai mokėta rublių			
	Linų		Kanapių		1901—1905		1906—1910	
	Iš viso	1 desit.	Iš viso	1 desit.	Linų	Kanapių	Linų	Kanapių
Prūsijoje	N e	s ė	j a	m a	Ceraiščių—4,76, gerų—4,16, vidutinių—pik—3,46.	Ceraiščių—OSFPRH—4,58, pra-stjų—MH—3,74.	Ceraiščių—4,20, gerų—3,58 ir vidutinių—pik—2,89.	Ceraiščių—MH—3,98.
Kurše	450.800	32,4	8.700	42,4				
Suvalkų gub.	N ėra	žinių	28.800	42,2				
Lomžos	N ėra	žinių	6.800	48,9				
Kauno	1222300		50.700	24,4				
Gardino	342.900	25,0	35.800	28,5				
Minsko	976.000	42,9	248.500	42,9				
Vilniaus	531.900	28,1	72.000	25,9				

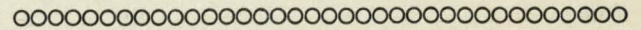
Kauniečiai ir vilniečiai jau išplėšė geruosius dirvonus, ir nebedera jiems linai. Tai pastebėjo Prūsai, po jų Lomžos ir Suvalkų žemė. Kuršininkai plėšia perkamųjų žemių dirvonus; tai dabar jiems dera. Iš visų Rusijos gubernijų Smolensko žemė sėja daugiausia linų; ji toli užpakalyje paliko garsią Pskovo guberniją, dar toliau—Kauno ir Vilniaus. Kad nuo dirvonų pareina linų derlius, parodys skaitmens. Gubernijose, kur linai sėjami, per 5 metus (1906—1911) dvarininkų žemės teko valstiečių bankui, o iš jo (šiek-tiek ir be jo) valstiečiams:

	Smolensko g.	desit. 1911 m. buvo	124.261	d. lin. sėta
Viatkos	3.649	"	113.547	"
Tverio	50.219	"	108.303	"
Pskovo	93.615	"	96.394	"
Vitebsko	84.836	"	50.371	"
Kauno	61.355	"	42.131	"
Mogilevo	115.866	"	30.649	"
Minsko	135.866	"	21.574	"
Vilniaus	56.067	"	18.814	"
Kuršo	12.752	"	12.231	"
Gardino	64.066	"	9.149	"

Priminus, kad Viatkos gub. dar daug yra dirvonų ir kad Mogilevo, Minsko, Gardino gubernijose dvarininkų žemė buvo parduodama su mišku, su balomis ir šilu, aišku bus matyti, jog mūsų spėjimas nebe pamato. Jei taip, tad ūkininkams nebevertėtų linais sėti išdirbtos žemės, nes jų kaina kas metai slenka žemyn. Nėr ko laukti kainos pakilant po kokių 8—10 metų, nes tas pakilimas niekad neatlygys kelerių metų nuostolio. Ta pat reikia pasakyti ir apie kanapių sėjimą. Tik Minsko gubernijos laukuose yra kanapių žemės damblinio molio, palikto ledomečių indubose. Kitur tokios žemės reikia su mėšlu daryti; tai neišsimoka.

Apie kitas ūkio šakas, pavyzdžiui: apynių, žuvies, sodo, pieno ir k. čia nėra reikalo kalbėti, kaip apie mažai teišsiplėtojąsias žmonėse.

*) Ruskij kalendar 1914 g. A. Suvorina. p. p. 182 ir 196.

Pušaitė.

Lankos žvangutis ir aukso žvaigždėlė.

Ir pamilo lankos žvangutis mėlnojo dangaus žvaigždėlė...

Dienas naktelės vien apie ją svajoja, dainas dainuoja.

Meilės žodeliais skaištuolės širdį vilioja.

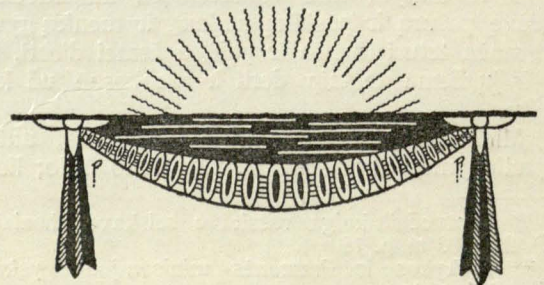
Bet žvaigždėlė augštai!

Ir tinka jai labiau mėlinasis dangus, tamsioji naktelė, tiko tyliosios seselių žvaigždių šnektos ir baltasis mėnulis, tolimoji žemė. Veltui.. Žvangučio ilgesio dainelė žavi jos širdį. Veltui liūdėjo.

Ir tyliai mirgėjo augštai.

Ir ėmė žvaugutis džiūti, nykti. Jaunasis vyto, vyto lapeliai gelsvi. Ir mirštant dar kartą suskam-bėjo jo ilgesio kančios balsas. Sudrebėjo žvaigždėlė, atbudo jos jauna širdis, išsižadino, ir palikus mėlinąjį dangų, nurytėjo žemyn.

Ir prie gelsvo žvangučio lavono šaltu akme-nėliu užgeso.

Lietuvių spauda ir inž. Petras Vileišis.

Lygiai keturias dešimtis metų išsėdėjome tamsiame kalėjime, ir tik silpni spindulėliai, spraudamies pro jo siaurutį, angštų langelį, švietė mūsų vargingai būčiai. Bet ir tų mums pavydėjo rūsti pasienio sargyba, stropiai saugodama, kad nė vienas saulės tvikstelėjimas nebegaivintų mūsų skurdžios gyvatos. Kada visi aplinkui tyru oru kvėpavo, kada visi sočiai naudojosi gimtuoju raštu, mes buvome pasmerkti trokšti, noktį ir kęsti alkį. Vis delto nenunokome ir nenutroškome. Kaip tas augmuo, medžio stelbiamas, riečiasi iš jo paunksnės į šviesą, taip ir mūsų kalimoji dvasia veržėsi į eikštelę, ieškodama jai privalomos laisvės.

Buvo užgręsta spauzdinti raštai lietuvių kalba, ne tik spauzdinti, bet ir skaityti. "Ani druko, ani rašto mums turėt neduoda", — skundėsi mūsų poeta. Kas daryti?... Be to rašto negalėjome gyventi, nes jis mums buvo taip reikalingas, kaip yra šiandien reikalingi telegrafas, paštas ir gelžkelis. Pamegink sustabdyti tuos kultūros veiksmus, — su-

stos, iširs visa gyvenimo tvarka, apmirs jo pulsas. Taip lygiai tikos ir lietuviams, atėmus iš jų raštą. Tas keturias dešimtis metų nors ir išbrauk iš mūsų istorijos. Ar tokie mes būtume nūdien buvę, jei nebūtų buvusi mums spauda uždrausta? Ar bereiktų taip grumties nelygia kova Lietuvos rytuose, kaip šiandien grumiames? Tikrai kad ne! Kada mūsų kaimynai, lenkai, latviai ir žydai, liuosai skaitė savo laikraščius ir knygas, mes gedulio sėdėjome palaidoję savo raštą. Ir reta kas mus teuzėjautė. Tie kaimynai ėjo priešakin, mes pusgyviai, apmirę vilkomes užpakalyje, ir tik dabar atsigodę juos vejames.

Dešimts metų suėjo, kaip mes atgavome savo spaudos laisvę, bet ta laisvė mums brangiai kaštavo. Būsimosios kartos vargiai beg supras, kokia kaina mes ją atpirkome, kiek mes dėl jos iškentėjome, kiek aukų paklojome. Neleido mums spaudzinti Lietuvos, spauzdinomes jas užsienyje — Prūsiose, gabenomes jas iš ten sunkiausiomis aplinkybėmis, vagčia, it kokie nusidėjėliai. Ilgainiui Prūsų spauzdinių pasklido po visą Lietuvą, nebegalėjo jų išgaudyti nė pasienio sargyba. Maldų knygų ir šiaip jau dvasinių raštų. Netrukus, tik baisiai brangiai jie kaštavo. Netrukus nei kitokių knygelių: kas tik norėdavo, tas ir gaudavo.

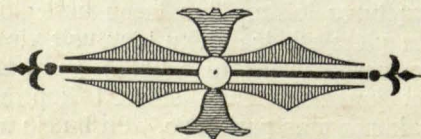
Bet ką tad reiškia užgintasis vaisius? Juo niekaip nepasotįsi išalkusios, nualusios minios. Tai gerai suprato visi anos galdynės lietuvių veikėjai, — suprato, jogei reikia atidaryti kalėjimas, kurs laikė nelaisvėje spaudą. Du keliu vedė į rašto laisvę: užsienių spauda ir vyriausybės akinimas, kad panaikintų jos grėsimą. Sunkus buvo pirmasis, bet nelengvas ir antrasis: namaža pavojaus grasė ir tiems, kurie drįzdavo kelti spaudos varžymo klausimą vyriausybės tarpe. Ir tuo antruoju keliu ėjo inžinieris Petras Vileišis. Jis nuo pat pradžios, išėjęs mokslą, tuo tikslu ėmė klabinti vyriausybės įstaigų duris. Vargais negalais jam tokiuo būdu pavyko gauti leidimas išspauzdinti tarpe 1874—1876 m. kelios knygutės: "Apsakynėjimas apei žemę ir atmainas oro", "Jonas ir Anitė", "Jurgis Stefensonas", "Pas mus ir kitur". Tas atsitikimas, rodos, davė vilties, kad ilgainiui bus galima ir daugiau laimėti. Bet praktika parodė kitką: vyriausybės politika krypo lietuvių nenaudai. Prisėjo tenkinties vien tuo, kas būdavo gaminama Prūsiose. Rados "Aušra", netrukus ir "Varpas". Tada Petras Vileišis vėl pradėjo akinti vyriausybę, bet jau iš kitos pusės: nors galėjo gauti tų laikraščių ir kontrabandos keliu, tečiau siekė cenzūros, prašydamas, kad jam leistų parsisiųzdinti jų po vieną egzempliorių. Kurį laiką buvo leista. Tuo tarpu užsienio spauda vis labiau plėtojasi, jos raštų Lietuvoje vis ėjo daugyn. Vyriausybė įsaks juos uoliai gaudyti ir naikinti, bet jau nebestengė suturėti kontrafakcijos. Spaudos klausymas parimtėjo, — parimtėjo ir vyriausybės užsispyrimas: nenusileisti ir gana. Tečiau ne-

nusiminė Petras Vileišis ir tuomet. Nuo 1900 metų jis kuone kas metai judino tą opų klausimą vyriausybės kancelerijose. Taip jis kreipėsi į cenzūros vyresnybę, kad leistų jam parsiųzdinti iš Prūsų dvasinio turinio knygų, rašė ministeriams ir generalgubernatoriams memorialus, kuriuose aiškino, jog lietuvių spaudos varžymas, iš atžvilgio į valstybės reikalus, esąs labai nepageidaujamas. Čia indomu paminėti vienas jo prašymas, rašytas 1901 metais Vyriausiajai cenzūros Valdybai, ir tos Valdybos atsakymas. Petras Vileišis, išdėstęs, kad jam ir jo šeimynai, kurią nori krikščioniškai auklėti, yra reikalingos religijos turinio knygos, kurios draudžiamos spauzdinti Rusijoje ir spauzdinamos betgi Prūsijoje, išskaito visą eilę lietuviškų maldų knygų ir katechizmų ir prašo cenzūros leidimo joms parsiųzdinti. Vyriausioji cenzūros Valdyba netrukus atsako, kad *negalinti išpildyti jo prašymo*. Tas faktas, rodos, turėjo pakirsti mūsų veikėjo energiją. Betgi ne.. 1792 metais jis vėl rašo spaudos reikalais ministeriams Vittei ir Plėvei prašymus bei memorialus, išklostęs pamečiui lietuvių rašto ūgį su tam tikromis diagramomis, kurios vaizdžiai rodo, jogei vyriausybės pastanga inbrukti lietuviams rusiškas raides ir atimti iš jų lotyniškai-lietuviškas nieko nepasiekia ir nepasieks.

Tokia tad, keliais brūkšniais pažymėjus, buvo inžiniero Petro Vileišio rolė lietuvių spaudos atgavimo istorijoje. Būdamas turtingas, turėdamas daugybę pažinčių vyriausybės tarpe, susisiekdamas su didžiaisiais valdininkais, jis nuolat budėjo priešakyje kitų mūsų tautiečių, taip troškusių kuoveikiau siai praverti kalėjimo duris ir išleisti iš jo mūsų belaisvę spaudą. Kunigas Ambrozevičius, Donatas Malinauskis, Povilas Matulionis ir kiti vilniečiai, — visi jie tuomet spietėsi aplink Petrą Vileišį, visi be paliovos, kur kas galėdamas, puldinėjo vietos vyresnybę, kad tik veikiau, kad tik greičiau grąžintų lietuviams spaudos teises, be kurių jau visai buvo nebeįtikinamas mūsų gyvenimas.

Spauda atgauta, naudojames ją kaip mokame: eina daugybė laikraščių ir visokių raštų. Petras Vileišis, pirmojo lietuvių dienraščio leidėjas ir redaktorius, daug išdo jam paleido. Bet nebematyti jo šiandien pirmoje mūsų kultūros darbininkų eilėje. Jis savo padarė, ir padarė labai daug. Todel teisingai jungiamas jo vardas su lietuvių spauda ir jos išvadavimu iš nelaisvės. Gal niekas daugiau, kaip jis, nėra šelpęs lietuvių rašytojų ir moksleivių, linkusių į rašto darbą. Pats daug rašė ir kitus ragino rašyt. Lietuvtų atimimo istorijoj jis stovi priešakyje, ir būsimoji karta, rasit, tinkamiau mokės, nei mes, apvertinti jo nuopelnus lietuviams.

V.

Pušaitė.

LAIMUŽĖS IEŠKOTI.

Tylią žvaigždėtą naktį sodžiaus gale atsidarė menkutės trobelės durys. Patylomis, dairydamosis aplinkui, išėjo iš jos vienmarškinis vaikas ir nuėjo mėnesienoje šviesiu taku, nuėjo ieškoti laimės-laimužės... Nei kam pasiskundžia, nei kur paverkia, nei galvužę priglaudžia. Svetima ranka duoda duonutės su ašarėlėmis.

Ir įsidėjo užantin tą mažą birbynėlę tolimai kelionei... Svetojo kryžiaus ženklui išėjo ieškoti laimūžės. Gi ligi vidūnakčio turėjo nueiti ant tolimo kalno ir pamatyti, kaip iš tamsiojo dangaus augštybių riedės mėlinoji žvaigždė, rodanti laimūžės kelią. Gi prieš aušrą baltasis mėnulis tris kartus užsimerks, pamatęs tekant saulę iš laimės namų.

Nuėjo...

Motina senai miega žemelėje. O broliai, draugai?... Bet ar jie numano, ką jaučia piemuo, kvailutis našlaitis!

Tik buvo sena senutė, vos gyva.

Bet ir jos nebėra...

Ir sakydavo ji, kad, žmogui gimus, už jurių-marių drauge gimstanti ir jo laimė-nelaimė.

Ir kita dalis, lyg ta maloni saulutė, tvykstanti, gimstanti žvaigždelėje ar puikioje gėlėje žydinti, paukšteliai jai vis naujas giesmes gieda, rasa gavinanti, saulutė taip meiliai glamonėjanti, bučiuojanti, tarytum tikroji motina. Ir auganti laimūžė, lyg rūta seselės auginama.

Yra laimių pilkų, vienodų, it rudens lietuotos dienos, lyg baltosios miglos ar pilkieji rūkai. Yra laimių, kurios kartą žibtelėja žaibo ugnimi ir greitai pranyksta, it būties šešėlis. Bet yra vargo sielvarto dalužė lemta, ant sunkaus akmenėlio auklėta, šiaurės žiemužės vėjo raudomis migdyta. Lyg tie debesėliai, nešami į užjūrį, liūdesio paimti! Vargo ašarėlių daug lėmė jai juoda žemelė, lyg to lietaus rasos lašelių... Daug-daug jai skirta!...

Ilgesio, liūdesio jai dainuoja visas dienas gelsvieji rudens lapai. Merdėją liūdnujų dainų balsai, kaip voratinkliais, skausmu apsupa širdelę.

Sunki, liūdna nédalio dalužė...

Yra daug dalužių tolymoj šalyje, už jurių-marių, už saulutės krašto, už vėjo namų...

Yra daug laimūžių: šviesių ir tamsių. Kiekvienem esti lemta viena iš jų. Bet jei žmogus tik tvirtai panorėtų, tai pasiektų šviesios šalies laimę. Galėtų pasirinkti laimę, kokios norėtų!...

Taip sakė sena senutė. Ji buvo, galvelę glostė, pasakų burtai ramino.

Bet ir jos jau nebėra...

Ir nuo vargo-skurdo, nuo kietaširdžių žmonių eina ieškoti skaisčiosios laimės šalies. Už devynių upių, už kalnų-kalnių, už jurių-marelių eina ieškoti kalno, kur saulutė teka... Kur skaisčioji dei-

vė gintaro staklėse audžia šviesios aukso laimės audimėlių...

Tylią naktelę rasotu taku eina ieškoti laimės nédalio dalelei.

oo

Mūsų kultūros gyvenimas.

Draugijos.

Lietuvių Mokslo Draugija. Balandžio 26 d. buvo tos Draugijos posėdis, kuriame nutarė:

I. Sušaukti visuotinį Draugijos susirinkimą birželio 11 dieną. Jeigu tą dieną atvykusiųjų skaičius būtų permažas, tai kitas susirinkimas bus birželio 12 dieną ta pačia programa ir bus teisėtas nežiūrint, kiek bus susirinkę narių. Susirinkimas bus nuo birželio 11 ligi 15 dienos Vilniuje.

II. Paskaitas pažadėjo:

- 1) Sofija Čiurlionienė: Duonelaitis-poetas.
- 2) Mykolas Biržiška: Apie Duonelaitį.
- 3) Petras Leonas Prūsų lietuvių Ekonomijos būtis pagal Kristijono Duonelaičio raštų.
- 4) Petras Klimas: Kas reikia žinoti prieš imant tvarkyti javų prekybą Lietuvoje.

Blaivybės susirinkimas. Pilviškiuose, Mariamp. apskr. Balandžio 26 d. buvo susirinkimas, skiriamas jaunimui. Nurodyta jiems literatūra, pasilinksminimai ir t. t.

Blaivybės draugijos vakaras. Rygoje balandžio 13 d. buvo paskaita, tokia programa: 1) Girtybė ir kova su ja darbininkų tarpe, 2) Alkoholio kenkimas ateinančiai kartai, 3) Religijos pažiūra į girtybę.

Tilžės lietuvių klūbas. Balandžio 13 d. buvo metinis susirinkimas. Klūbas tik pernai įsteigtas ir jau turi 112 narių. Per tuos metus buvo 50 valdybos posėdžių, taisytas Duonelaičio vakaras ir žiemos šventė. Išrinkus valdybą, nutarta pasisamdyti didesnis butas ir aprūpinti jį lietuvių stiliaus mebliais. Balandžio 16 dieną buvo klūbe paskaita 10-metų spaudos atgavimo sukaktuvėms paminėti.

Nauja draugija. Daviliuose, Prūsų Liet., vasario 1 d. įsisteigė jaunimo draugija «Liepa». Balandžio 14 d. buvo jos pirmas vakaras. Aiškino alkoholio ir tabako kenksmingumą, skaitė apie Kr. Duonelaitį, deklamavo ir dainavo. Narių «Liepa» turi jau daugiau, kaip 50.

Sandoros dr. susirinkimas. Trečią Velykų dieną buvo lietuvių-krikščionių «Sandoros» dr-jos metinis suririnkimas Priekulyje, Prūsų Lietuvoje. Iš apyskaitos matyti, kad narių skaičius paskutiniaisiais metais žymiai padidėjo. Draugija turi savo namus Klaipėdoje, leidžia laikraštį «Pagalbą» ir pastaraisiais metais išleido 8 liet. knygeles.

„Ryto“ skyriams: Alitaus, Pivašiūnų, Gilučių leido Vilniaus gubernatorius steigti skaityklas-knygynus.

Nauja draugija, vardu "Ūkis", neseniai įsikūrė Londone. Tai šelpimosi draugija. Balandžio 18 d. buvo pirmas susirinkimas, atvyko 50 žmonių; svarstė draugijos įstatymus. Nariu gali būti kiekvienas, kurs įneša 1 šilingą įstojamųjų ir tiek pat mėnesinių mokesnių. Ligoje narys gauna savaitėi 12 šilingų pašalpos.

Rygos Lietuvių Pašalpos draugija. Balandžio 24 d. suėjo 20 metų nuo jos įsteigimo. Tai vyriausia lietuvių pašalpos draugija. Ji turi apie 1000 narių, 30 tūkstančių kapitalo, laiko savo 2-klasę mokyklą ir šiemet atidarė taupomąją-skolinamąją kasą.

Kasa jau dabar turi daugybę darbo ir nespėja vakarais, kaip buvo iš pradžių paskirta, atlikti visų operacijų. Todėl nuo 1 d. gegužės bus atdara, kaip visi Rygos bankai, nuo 10 val. ryto ligi 3 val. popiet. Rygos lietuvių Pašalpos Draugija yra davusi per tuos 20 metų ligoniams 30 tūkst., našlėms 10 tūkstančių rublių pašalpos, mirusiems palaidoti apie 30 tūkst.

Maskvos Lietuvių Šelpimosi dr. visuotinis susirinkimas balandžio 18 d. Buvo kalbama apie tai, kad reikia susiieškoti didesnio buto draugijai, apie vakarą spaudos atgavimo sukaktuvėms ir apie savo pradedamosios mokyklos steigimą.

„Žiburio“ skyriaus susirinkimas buvo Seinuose balandžio 26 d. Narių atvyko 100 su viršum. Skaitė apie medelių auginimą, kalbėjo apie

tai, kaip geriau sodiečiams šviesties ir mokyties. Vienas narys davė sumanymą, kad jaunimui kas šventadienis būtų rengiami susirinkimai-kursai. Baigiant susirinkimą, kun. Paškevičius perskaitė keilius straipsnelius iš knygelės "Nebūk storžieviu".

Isteigiamasis Krikščionių draugijos susirinkimas buvo Aleksote balandžio 13 d.

Ūkio dr. susirinkimas Panevėžyje buvo balandžio 13-tą dieną. Narių susirinko labai daug. Skaitė vyriausybės agronomas apie javų sėklą. Pasibaigus paskaitai, tarėsi, kaip nusipirkti reikalingiausių ūkio mašinų, kiek skirti pinigų toms mašinoms ir kaip gauti tam reikalui pinigų iš vyriausybės.

Nauji "Blaivybės" skyriai. Teneniuose, (Telšių ap.) Griškabudyje (Naum. ap.) ir Prienuose (Marijamp. ap.).

Nauja ūkio dr. "Noks" steigama Šiauliuose. Jos tikslas: rūpintis pienininkavimu ir platinimu karvių geresnės veislės.

Metinė Liet. Kat. Mot. dr-jos Vabalninko skyriaus apyskaita. Trys visuotini susirinkimai, su paskaitomis ir pasikalbėjimais. Nutarta steigti amato ir ūkio mokyklą.

Liet. Šelpimosi dr. susirinkimas buvo, *Dono Rostove* balandžio 20 d. Nutarta draugijos valdybai pasisamdyti kambarys, paskirta pinigų knygoms, gaidoms ir choro vedėjui.

Lietuvių Šelpimos dr. Maskvoje. Visuotinis susirinkimas buvo balandžio 18 d. Išrinkta valdyba ir revizijos komisija. Buvo kalbama apie nusisamdymą didesnio draugijai buto, kur galėtų būti intaisyti knyginas, skaitykla ir šaukiami susirinkimai. Vienai šelpimos dr. sunku būtų tai padaryti, taigi nuspręsta kreipties į Maskvos Stud. Šelpimos dr-ją.

Antra "Mažturčių dr-jos filija Peterburge. Balandžio 8 d. buvo Mažturčių dr-jos mokykloje susirinkimas. Nuspręsta įsteigti filija už Narvos vartų.

Ūkio dr. susirinkimas. Vabalninke balandžio 20 d. buvo bitininkavimo paskaita.

Įsteigta vartotojų dr. krautuvė Veliuonoje.

Rygos liet. vartotojų dr. visuotinis susirinkimas buvo balandžio 20 d.

Tarnaičių "Darbo" dr-ja Panevėžyje nusipirko Smėlynėje, prie senosios bažnyčios, namus su žemės plotu.

Mokslas ir mokyklos.

Ukmergės gimnazija. Toj mokykloje šiemet yra daugiau, nei 50 lietuvių mokinių.

Naujos mokyklos. Balandžio 15 dieną buvo susirinkę Ukmergėje mokytojų ir visokių valdininkų pasikalbėti apie amato mokyklų ir kursų steigimą. Nutarė įsteigti Ukm. ap.: žemąją amatų mokyklą, kelias šaltakalvių ir dailidžių mokyklas ir vieną ūkio. Kitur busią dar prie mokyklų ūkio skyriai: medžio ir kailio darbų, pintinių darymo, audimo ir siuvimo. Be to, moterų darbo kursai prie daugelio mergaičių mokyklų. Visa tai busią padaryta nuo 1916 iki 1923 metų.

Moterų ūkio mokykloje Obeliuose mokosi 100 mergaičių. Iš jų 20 baigia mokslus šiemet. Dauguma baigiančių jau pakviesta imties šeiminkinių vietų.

Įstojamuosius egzaminus į Kauno kunigų seminariją išlaikė: J. Kurlendskis, J. Krikštanis, J. Latvėnas, S. Puišys, K. Petrauskis, L. Saliauskis, M. Saikūnas ir J. Užinskis. Be egzaminų priimtas Dorpato universiteto medicinos skyriaus studentas L. Bistras.

Reikia daugiau mokyklų. Punkiškių sodžiuje (Salų par. Ukm. aps.) praeitą rudenį pabaigė statytą naują mokyklą. Sušaukus vaikus, tiek daug atsirado norinčių mokyti, kad ir pusės priimt negalėjo į mokyklą.

Žmonių švietimas Kauno gubernijoje. Liaudies mokyklų 1912 m. buvo 724: tame skaičiuje Kaune 35, apskričių miestuose 39. Mokinių buvo 39.684: 27.487 vaikinai ir 12.197 mergaitės. Nemaža vienaklasių mokyklų paversta dviklasėmis. Vyresniems mokytojams vienaklasių mokyklų buvo duota po vieną padėjėji, o dviklasėse—po du. Katalikų visame mokinių skaičiuje buvo 33.108. Laikyti mokykloms vyriausybė davė 600.078 rub.

Šį pavasarį dantų gydymo kursus Peterburge pabaigė lietuvaitės: T. Gecevičiūtė, E. Janulaitytė, M. Ožinskaitė, E. Pavlinskaitė, L. Prapuoleniūtė ir M. Vienožinskaitė. Visos žadą apsigyventi Lietuvoje.

Įvairios žinios.

D-ro J. Bogdanavičiaus paskaita. Balandžio 20 d. jis skaitė Vilniuje šv. Mikalojaus bažnyčios salėje: a) Lietuvių rašliava nuo XVII iki XX amžiaus, b) Liet. literatūra nuo 1883, c) Pirmasis lietuvių laikraštis "Aušra" ir jo reikšmė lietuvių literatūroj ir t. t.

Mūsų dailininkas latviams dirba. Prieš pat Velykas Mintaujos latvių šv. Mikalojaus bažnyčioje

buvo pakabintu du paveikslu, kuriuos papiešė mūsų dailininkas Petras Kalpokas. Viename angelas su trimitu, antrame angelas neša karūną. Abudu skrenda iš augštybės šviesų į mūsų debesuotą padangę. Paveikslai 9 pėdų augštumo, savo dekoratyvinėmis linijomis ir spalvomis tikrai puošia naują latvių bažnyčią. Latviams, esą, labai patikęs tas mūsų tautiečio darbas.

Blaivininkų šventė. 8–9 balandžio kuone visur Lietuvoje: Kaune, Rokiškyje, Raseiniuose, Šiauliuose, Marijampolėje ir kituose miestuose ir miesteliuose buvo blaivininkų susirinkimai; iškilmingos atleidų pamaldos bažnyčioje, uždarytos smuklės ir aludės, paskaitos apie alkoholio kenksmin gumą, rankiojimas pinigų blaivybės istaigoms ir tt

Liaudies namai. Kaltinėnuose (Švenčionių aps.) yra jau liaudies namai, kuriuose dabar intaisyta blaivybės arbatinė.

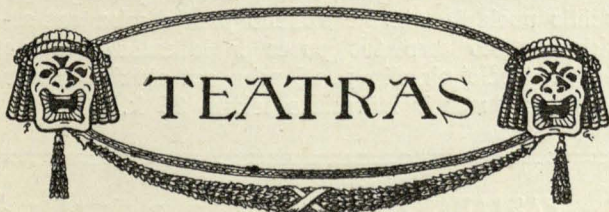
Komiteto posėdis Duonelaičio paminimui statyti susirinko balandžio 15 d. Tilžėje ir nusprendė statyti paminklą Rambynkalnyje. D-ras Gaigalaitis žadėjo paaukoti reikalingą tam tykslui žemės plotą.

Atidarė "Liaudies Namus" Rochestere Amerikoje. Namai apsiėjo daugiau, kaip tryliką tūkstančių dolerių. Juose yra didelė salė susirinkimams ir vaidinimams.

VIII Dailės Draugijos paroda Vilniuje. 31 d. balandžio užsidarė VIII Dailės Draugijos paroda. Apsilankė joje 1200 žmonių. Jų tarpe buvo kelios didesnės ekskursijos iš įvairių mokyklų. Paskutinę dieną prieš uždariant parodą aplankė ją 90 tarnaičių lietuvaikių.

Už kelių dienų tame pačiame bute bus vėl atidaryta Čiurlionies paveikslų paroda.

VIII Dailės Paroda iškelta Kaunan ir ten atidaryta 20 balandžio dienos.

Balandžio 13 d. buvo keturiose vietose lietuvių vakarai:

Palangos kurorto teatre buvo vaidinta Mičiuolio "Sugriuvęs gyvenimas". Vaidino sodiečiai. Vakarą buvo Labdarių draugijos naudai; bilietų kainos nebuvo nustatytos; ineidamas mokėjo kiek kas norėjo. Vaidino gerai. Pabaigus vaidinimą sodiečių choras gražiai padainavo.

Buvo vaidinimas ir Seirijuose, Seinų apskr. Vaidino "Verpėja po kryžiumi". Buvo ir choras, baigė vakarą šokiais ir tautiniais žaislais.

Mariampolėje vaidino Adatos "Užburta kuni-gaikštė". Vakarą ruošė Gabijos draugija ir dalyvavo jos choras.

Viešniuose vaidino Juozo Vaitkaus truppa "Ant bedugnės krašto" ir farsą "Tarnas inpainiojo".

Pirmas lietuvių farmaceutų vakaras Maskvoj. Surengė mūsų farmaceutai Maskvoj tikrai lietuvišką vakarą. Vaidino "Mirtų vainiką", orkestrą pagriežė keletą lietuviškų motyvų, o publika šoko tautinius šokius

Rygos lietuvių vakaras. Antrą Velykų dieną buvo "Giedros" dr. vakaras. Vaidino "Vagis". Be to, dainavo choras, griežė solo smuiku, duetas ir dvigubas kvartetas.

Dailės parodos atidarymo dienoje **Kaune** Dainos draugija vaidino L. Tolstojaus dramą "Patam-sio galybę".

Plungėj Telšių ap. nesenai susidarė dvi artistų kuopi. Viena vaidina miestelyje, antra — sodžiuje. Vakarai dažnai esti ruošiami. Balandžio 13 dieną buvo vaidinta Palūščių sodžiuje "Velnias ne boba", "Nesipriešink" ir "Knarkia paliepus". Be to, buvo du monologu, dainų, tautinių žaislų ir šokiai.

Naumiestyje balandžio 13 d. buvo Gabijos skyriaus vakaras. Vaidino N. Gogolio "Revizorių".

Balandžio 19 d. buvo **Rygoje**, rusų miesto teatro salėje "Kanklių" ir "Pašalpos" draugijų vakaras. Dalyvavo Kanklių choras, kvartetas ir vaidino tos draugijos artistai Nagornauskio tragediją "Živilė". Tas vakaras ruoštas paminėti: 10 metų spaudos, 20 m. Pašalpos dr. ir 10 m. Kanklių dr. sukaktuvėms.

Liepojos Lietuvių Šelpimosi Draugija. Balandžio 13 dieną Lietuvių d-jos salėje vaidino p. Levandauskio artistų kuopa 3-jų veiksmų dramą "Smuklė".

Balandžio 20 d. **Vilkaviškyje** vietos artistai vaidino Korženevskio "Sužieduotines" ir Kasiulaičio "Eksproprijatorius", Maskvos lietuvių studentų naudai.

Tarnaičių lietuvaikių dr. vakaras Odesoje. Balandžio 7 d., savo bute, buvo suruoštas vakarėlis. Deklamacijos, dainos, tautiniai žaislai ir t. t.

Balandžio 20 d. **Radviliškyje** (Šiaulių apskr.) buvo vakaras. Vaičkauskis skrajojamoji trupa vaidino "Ant bedugnės krašto" ir komediją "Tarnas inpainiojo".

Plungėje Balandžio 20 d., (Talš. ap.) vaidino "Švarką ir milinę" ir "Aš numiriau". Buvo ir deklamacijų.

